

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKU NIERUCHOMEGO

1. Nazwa

HISTORYCZNY ZESPÓŁ BUDOWLANY OSIEDLA PRZYZCÓŁEK GROCHOWSKI
WRAZ Z ELEMENTAMI ZAGOSPODAROWANIA TERENU

2. Czas powstania

1969-1974

3. Miejscowość
WARSZAWA

4. Adres

ul. Braclawska 2, 4, 6, 8, 8A, 10,
ul. Cyrklowa 1, 4, 6, 8,
ul. F. Żymirskiego 1, 3, 5, 7, 9,
ul. Kwarciana 1,
ul. Motorowa 3, 5,
ul. Opinogorska 1, 2, 3, 4, 5, 7,
ul. Ostrzycka 1/3, 2/4,

nr ew. działek 2/1, 2/2, 4/1, 4/2 z obrębu 3-05-20

nr ew. działek 1, 2/4, 4, 8/1, 9/1, 10, 11, 14/5,
15/1, 16, 17, 19/1, 20, 21/3, 23/17, 24/1, 25/1,
27/1, 33, 34 z obrębu 3-05-25

nr księgi wieczystej

5. Przynależność administracyjna

województwo Mazowieckie
powiat Warszawa
gmina Warszawa

6. Współrzędne geograficzne

+52° 13' 58.3" +21° 04' 47.6"

7. Właściciel i jego adres

Spółdzielnia Mieszkaniowa
„Przyczółek Grochowski”
Ul. Ostrzycka 2/4,
04-035 Warszawa

8. Użytkownik i jego adres

9. Formy ochrony

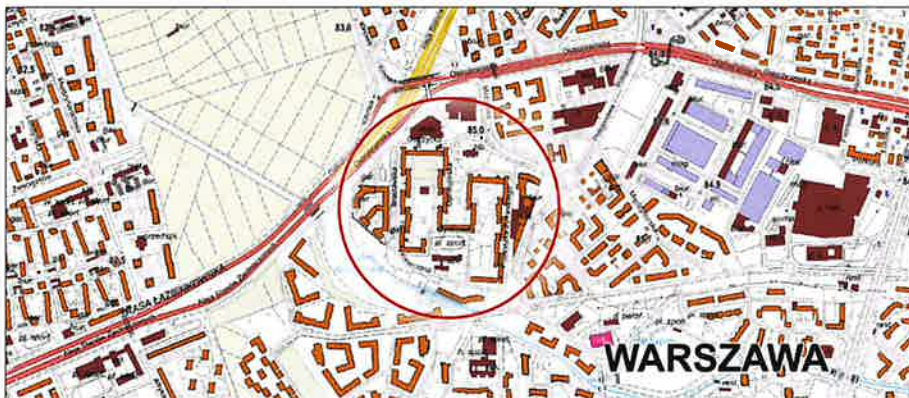
10. Stan zachowania

Obiekt zachowany
Szczegóły – patrz pkt. 22.

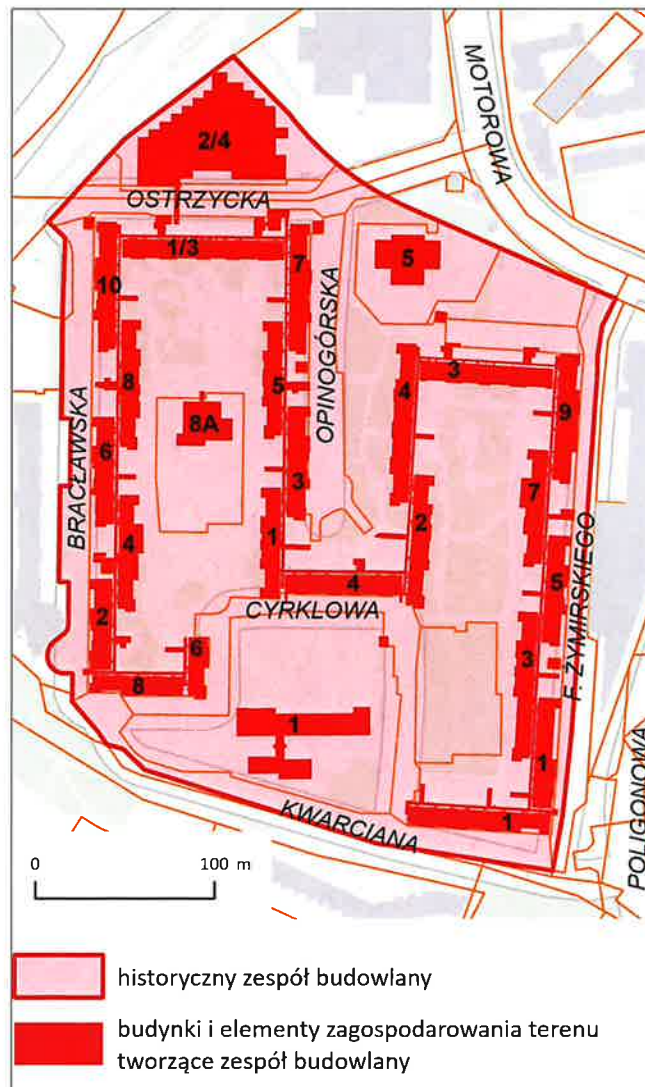
11. Materiały graficzne Sytuacja 1:4000, orientacja 1:20 000, rzuty i przekroje, fotografie

Zaznaczenie granic historycznego zespołu budowlanego. (<http://mapa.um.warszawa.pl>)

Topograficzna mapa orientacyjna 1:20000

Sytuacja, fragment mapy zasadniczej z zaznaczeniem granic zespołu oraz numeracją adresową budynków.

12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu

W drugiej połowie lat 50. XX w. — 10 lat po II wojnie światowej, duża część młodych robotników zatrudnionych w warszawskich zakładach przemysłowych nie miała swojego domu ani mieszkania. Pomimo prowadzonej odbudowy i rozbudowy miasta, ówczesna sytuacja gospodarcza państwa nie pozwalała na wybudowanie i oddanie do użytku wystarczającej liczby nowych mieszkań przez co najmniej następną dekadę. Dopiero po „odwilży” w październiku 1956 r., młodzi robotnicy postanowili wziąć sprawę w swoje ręce i samemu zacząć organizować wybudowanie nowych mieszkań. W czasopiśmie „Sztandar Młodych” ukazał się artykuł pt. „Wybudujmy sobie sami”, autorstwa Ewy Wacowskiej i Edwarda Goskrzyńskiego. W odezwie na treść artykułu prasowego zgłosili się przedstawiciele kilkunastu warszawskich zakładów pracy, między innymi fabryk WFM, FSO, Róży Luksemburg czy Waryńskiego. Pierwsze, nieformalne spotkanie odbyło się 22 listopada 1956 r. Dwa tygodnie później, 8 grudnia 1956 r. odbywa się pierwsze spotkanie założycielskie, na którym pierwszych 74 członków zawiązuje Robotniczą Spółdzielnię Mieszkaniową (RSM) „Osiedle Młodych”. Zapal do działania członków powstałej Spółdzielni umożliwił w czerwcu 1957 r. położenie kamienia węgielnego pod pierwszy budynek mieszkalny, który został wzniesiony na terenie dawnego Fortu XI „A” przekazanego spółdzielni przez władze wojskowe (przy obecnej ul. Szaserów). Prace pomimo licznych problemów materiałowych i organizacyjnych ukończono, a pierwsze budynki oddano do użytku pod koniec stycznia 1959 r. W kolejnych latach na nowo pozyskanych terenach Spółdzielnia budowała kolejne osiedla mieszkaniowe wraz z obiektami handlowo — usługowymi, kulturalno-oświatowymi, służby zdrowia, placami zabaw wraz z zielenią urządzone.

W 1963 r. Spółdzielnia RSM „Osiedle Młodych” zleciła opracowanie projektu nowego osiedla mieszkaniowego na terenie znajdującym się na styku Saskiej Kępy, Grochowa i Gocławia, obejmującym w większej części niezabudowane tereny pól oraz małych gospodarstw rolnych. Wykonaniem projektu zajęła się Pracownia P1, kierowana przez inż. Ryszarda Tomickiego, działająca w ramach działalności Centralnego Ośrodka Badawczo-Projektowego Budownictwa Ogólnego. Projekt konstrukcyjny mieli opracować Marek Konieczny i Józef Staniszewski.

Głównymi projektantami planowanego osiedla zostali Zofia i Oskar Hansenowie, znani już z projektów i budowy osiedla Słowackiego w Lublinie, czy osiedla na Rakowcu. Oskar Hansen urodził się w 1922 r. w Helsinkach w rodzinie norwesko-rosyjskiej. Studia architektoniczne rozpoczął jeszcze przed II wojną światową w Wilnie i kontynuował je po wojnie na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej, gdzie poznał Zofię Garlińską — przyszłą żonę i współpracowniczkę. W latach 1948-1950 Hansen wyjechał na stypendium do Paryża, gdzie pracował w pracowni Pierre’a Jeannereta, kuzyna Le Corbusiera — z którym również nawiązał bezpośredni kontakt. Mimo propozycji pozostania na Zachodzie, wrócił do Polski, gdzie wspólnie z Zofią tworzył koncepcję zmieniającą oblicze polskiej architektury.

W 1959 r. podczas ostatniego Międzynarodowego Kongresu Architektury Nowoczesnej (CIAM) w holenderskim Otterlo, Oskar Hansen ogłosił teorię **Formy Otwartej**. Teoria ta była reakcją na dominującą Formę Zamkniętą — architekturę rozumianą jako gotowy, skończony przedmiot narzucający użytkownikom styl życia. Forma Otwarta zakładała, że architektura ma być

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrze, wyposażenie, instalacje)

SYTUACJA: obiekt znajduje się w środkowej części dzielnicy Praga Południe, pomiędzy ulicami Ostrzycką, F. Żymirskiego, Kwarcianą i Braclawską, po południowo-wschodniej stronie Al. Stanów Zjednoczonych i północnej ul. Ostrobramskiej teren osiedla nie jest ogrodzony.

MATERIAŁ: ściany konstrukcyjne zewnętrzne żelbetowe monolityczne, wykonane z żelbetowych bloków ściennych typu „Żerań” lub wykonane z pustaków gazobetonowych; ściany wewnętrzne działowe w kondygnacji piwnic — ażurowe, z cegły silikatowej lub ceramicznej pełnej; w kondygnacji nadziemnych wykonane z cegły ceramicznej dziurawki lub bloczków gazobetonowych; dach o konstrukcji żelbetowej, prefabrykowanej, kryty papą.

KONSTRUKCJA I TECHNIKA:

FUNDAMENTY: obiekt wzniesiony na fundamencie żelbetowym, monolitycznym, w postaci ław fundamentowych o szerokości 60-235 cm i wysokości 40 cm i głębokość posadowienia około 3,40 – 3,70 m poniżej kondygnacji parteru.

ŚCIANY FUNDAMENTOWE: żelbetowe, monolityczne o grubości około 20-30 cm.

ŚCIANY ZEWNĘTRZNE: monolityczne, żelbetowe bloki ścienne typu „Żerań” grubości 24 i 38 cm — z ociepleniem; ściany zewnętrzne wtórnie ocieplone płytami styropianowymi.

ŚCIANY WEWNĘTRZNE: konstrukcyjne, żelbetowe bloki ścienne typu „Żerań” grubości 24 cm, tynkowane;

działowe w kondygnacji piwnic — pełne lub ażurowe, z cegły silikatowej lub ceramicznej pełnej, na zaprawie cementowo-wapiennej, grubości 12-25 cm; działowe w kondygnacjach nadziemnych z wykonane cegły ceramicznej dziurawki grubości 6,5 cm lub z bloczków gazobetonowych (typu Pro-monta) grubości 12 cm, na zaprawie cementowo-wapiennej, tynkowane.

STROPY: płyty żelbetowe typu „Żerań” oraz w części nad kondygnacją piwnic stropy typu DZ-3.

KONSTRUKCJA STROPODACHU: płytki korytkowe betonowe, posadowione na ściankach ceglanych, wyrównane gładzią cementową, ocieplone styropianem.

DACHY: 1-spadowe o nachyleniu około 8%, kryte papą.

GALERIE KOMUNIKACYJNE: żelbetowe, oparte na prefabrykowanych ramach żelbetowych, stropy galerii wykonany z płyt żelbetowych typu „Żerań”, oryginalnie pokrytych asfaltem, wtórnie po wykonaniu izolacji przeciwwodnej wyłożone płytami betonowymi.

KLATKI SCHODOWE: zewnętrzne, umieszczone wzdłuż galerii komunikacyjnych, prefabrykowane, wykonane z elementów „Unifikacji Warszawskiej UW-2”, 2-biegowe powrotne.

PODŁOGI: wtórna, w kondygnacji piwnic szlichta betonowa, w korytarzach oraz klatkach schodowych posadzka betonowa, lastryko; oryginalnie w pomieszczeniach mieszkalnych płytki pcw.

DRZWI: w większości wtórne, w drzwiach wejściowych do korytarzy (prowadzących do dwóch mieszkań) częściowo zachowane oryginalne drzwi drewniane ramowe, z przeszkłonymi płycinami.

OKNA: w większości wtórne, częściowo zachowane okna od strony kuchni i łazienek, wykonane z luksferów i okna drewnianego, zespolonego, 1-skrzydłowego; zachowane częściowo okna zespolone, drewniane, 1-, 2-skrzydłowe.

PLAN: założenie ułożone w kształt litery M, złożone z 22. prostokątnych budynków połączonych jedną galerią komunikacyjną, z trzema niezależnymi od siebie podłużnymi podwórzami.

14. Kubatura ok. 400 000 m ³	15. Powierzchnia użytkowa ok. 90000 m ²	16. Przeznaczenie pierwotne Osiedle mieszkaniowe	17. Użytkowanie obecne Osiedle mieszkaniowe
18. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania) - Archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej Przyczółek Grochowski, - m.st. Warszawa - Biuro Organizacji Urzędu, Wydział Archiwum.		19. Źródła ikonograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania) <u>Serwisy internetowe:</u> http://geoportal.gov.pl/ http://mapa.um.warszawa.pl http://ukosne.um.warszawa.pl http://fotopolska.eu https://mbc.cyfrowemazowsze.pl https://fototeka.fn.org.pl https://www.osiedle-mlodych.pl https://metahost.online/ https://teatrn.pl/leksykon/artykuly/oskar-hansen-biografia/ https://www.academia.edu https://archiwum.artmuseum.pl https://www.osiedle-mlodych.pl/o-firmie/historia/ http://www.muzeum.asp.waw.pl/	
20. Bibliografia - Springer F., Zaczyn o Zofii i Oskarze Hansenach, Kraków-Warszawa, wydawnictwo Karakter 2013. - Oskar Hansen, Opening modernism on open form architecture, art and didactics, Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie, 2014. - Hansen O., Osiedle Przyczółek Grochowski w Warszawie, czasopismo „Architektura” 1971, nr 10, s. 366-371.		21. Uwagi	

22. Stan zachowania

Budynki mieszkalne (22 obiekty wraz z galeriami komunikacyjnymi) są w dobrym stanie technicznym i nie wymagają generalnego remontu. Od ponad 25 lat dla budynków wszystkie remonty są prowadzone na bieżąco. W 2007 r. zostały docieplone wszystkie stropodachy; w latach 2002-2010 wykonano termomodernizację ścian zewnętrznych z balkonami; w latach 2010-2013 wykonano termomodernizację ścian od strony galerii; a od 2017- do chwili obecnej prowadzona jest naprawa konstrukcji betonowej galerii z wymianą balustrad i nawierzchni.

Ściany fundamentowe - dobry; ściany zewnętrzne – dobry; stropy i ściany wewnętrzne – dobry; elewacje – dobry; stropy – dobry; konstrukcja dachu – dobry; pokrycie dachu – dobry; stolarka okienna i drzwiowa – dobry; instalacje – dobry.

23. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie

Budynek został ujęty w gminnej ewidencji zabytków pod numerem ID: PPD34393. Budynki mieszkalne (22 obiekty wraz z galeriami komunikacyjnymi) są w dobrym stanie technicznym i nie wymagają generalnego remontu.

Wskazane jest natomiast, aby w przyszłości, podczas planowanych prac modernizacyjnych i remontów, nawiązanie kształtem do pierwotnej (oryginalnej) kolorystyki elewacji; zachowanie oryginalnych murów licowanych cegłą dla ogrodzeń, stacji trafo, śmietników itp. – w chwili obecnej częściowo zachowane; zachowanie ukształtowania terenu oraz zieleni podwórz między budynkami, wraz z elementami małej architektury oraz rzeźbami plenerowymi. Należy rozważyć również przywrócenie kolorystyki informacyjnej identyfikującej poszczególne mieszkania i budynki w układzie całego osiedla (patrz załącznik 12).

24. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona, nazwiska wypełniających)

25. Opracował(a):

tekst: mgr inż. arch. Jakub Andrzejewski

Listopad 2025

plany, rysunki: mgr inż. arch. Jakub Andrzejewski

fotografie: mgr inż. arch. Jakub Andrzejewski

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO

26. Załączniki

Liczba załączonych wkładek: 22

Załączniki nr:

1-2	opis obiektu,	15-22	fotografie współczesne.
3-4	materiały kartograficzne,		
5-18, 22	mat. archiwalne,		

1. Miejscowość Warszawa	2. Obiekt Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski wraz z elementami zagospodarowania terenu	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) cd. pkt. 12 autorzy, historia, określenie stylu
----------------------------	---	---

cd. pkt. 12 autorzy, historia, określenie stylu

„chłonnym tłem zdarzeń” — ramą dostosowującą się do potrzeb mieszkańców, a nie odwrotnie. Nacisk kładziono na współtworzenie przestrzeni przez użytkowników, elastyczność, zmienność układów mieszkaniowych, integrację przestrzeni publicznej i prywatnej oraz udział człowieka w kształtowaniu otaczającej go rzeczywistości.

W późniejszym okresie, na przełomie lat 60. i 70. XX w. Hansen sformułował i rozwinął do skali makro koncepcję **Linearnego Systemu Ciągłego (LSC)**. Idea ta zakładała nowe zagospodarowanie kraju, powstanie czterech głównych pasm urbanistycznych przebiegających przez całą Polskę z południa na północ, wzdłuż głównych rzek, łącząc Tatry z Morzem Bałtyckim. Każde pasmo miałyby zawierać równoległe strefy. Pasma mieszkaniowo-usługowe z lekkim przemysłem, pasmo rolnicze i leśne z historycznymi miejscowościami, pasmo przemysłu ciężkiego oraz oś szybkiej kolei jako kręgosłup systemu. Model ten miał gwarantować dostęp do pracy w ciągu 30–45 minut, do terenów rekreacyjnych — w 10 minut. (patrz załącznik 5) System nigdy nie doczekał się realizacji w pełnej skali ogólnopolskiej. Pierwszym osiedlem mieszkaniowym zaprojektowanym w latach 1961–1963 i wybudowanym w latach 1964–1972 wg koncepcji LSC było osiedle Słowackiego w Lublinie. Drugim było osiedle Przyczółek Grochowski w Warszawie, zaprojektowane w latach 1963–1967 — jako skompresowany wycinek systemu LSC na prostokątnej parceli, zostało zrealizowane w latach 1969–1974. Jak się później okazało, były to jedyne dwa osiedla zrealizowane na bazie koncepcji LSC w Polsce.

Zgodnie z pierwotnym zleceniem Spółdzielni dla osiedla Przyczółek Grochowski „Osiedle Szczęśliwych”, Hansenowie mieli zaprojektować kilkanaście oddzielnych bloków mających pomieścić około 7 tysięcy mieszkańców. **Do prac projektowych przystąpiono w 1963 r., a pierwsze projekty wykonawcze były gotowe pod koniec 1968 r.** Filip Springer w książce „Zaczyn. O Zofii i Oskarze Hansenach” z 2013 r., podaje osobistą przyczynę przełomowej decyzji projektowej dotyczącej połączenia wszystkich bloków mieszkalnych jedną wstęgą galerii pieszych. Otrzymał zlecenie zbiegło się z poważną chorobą matki Oskara Hansena, która mieszkała na 7 piętrze bloku z często psującą się windą — i bojąc się, że nie wróci do domu, przestała wychodzić na zewnątrz. To doświadczenie stało się impulsem do połączenia wszystkich bloków w jeden ciągły organizm galeryjny, w którym awaria windy w jednym segmencie nie była tragedią — można było dojść do sprawnej klatki galeriami. Dodatkowym czynnikiem, który wpłynął na kształt projektu były obowiązujące normatywy w budownictwie, gdzie projektanci mieli możliwość wykorzystania w projekcie ograniczoną liczbę wind, ponieważ obowiązywał zakaz stosowania wind w blokach do czterech pięter. W projektowanej strukturze ciągłej blok formalnie „przekraczał” ten próg, a galerie łączyły segmenty o różnej wysokości tak, że każdy mieszkaniec miał dostęp do windy — umieszczonej co drugi segment. W projekcie na powierzchni około 11 ha zamiast kilkunastu bloków został zaprojektowany jeden, meandrujący budynek na planie zniekształconej litery „M”, łamiący się dziewięciokrotnie pod kątem prostym i wijący wokół trzech półotwartych podwórek. Budynek wraz z galeriami o łącznej długości ponad 1300 m, miał składać się z de facto z 22 oddzielnych budynków, wysokości od 4 do 7 pięter, z około 1800 mieszkaniami o łącznej powierzchni około 85 000 m². Całość osiedla miała w założeniach mieścić około 7 tysięcy osób. Należy tu wspomnieć, że wysokość budynków była dostosowana do działającego (do 1976 r.) Lotniska Gocław, znajdującego się na południowy wschód od planowanej inwestycji.

Pięć lat od rozpoczęcia prac projektowych, pod koniec 1968 r., rozpoczęto budowę osiedla od strony zachodniej, od pierwszych budynków (elementów zespołu) nr 22 i 21 — obecny adres ul. Cyrklowa 6 oraz 8 i kontynuowano ją, wznosząc kolejne budynki wzdłuż galerii komunikacyjnej.

Budynki zostały wzniesione w technologii żelbetowej, wieloblokowej /"cegła żerańska"/ z elementów „Unifikacji Warszawskiej UW-2” zatwierdzonych jako typowe dla m.st. Warszawy w 1965 r. Jedynie elementy ram galerii pieszych były wykonywane wg projektu indywidualnego. Ściany konstrukcyjne wewnętrzne kondygnacji nadziemnych wykonane zostały z bloków ściennych kanałowych wzmocnionych, typu „Żerań”. Układ konstrukcyjny budynków oparty na siatce modularnej równej 30 cm, o rozstawie osiowym ścian poprzecznych 3,60 i 5,40 m. Mieszkania zostały zaprojektowane i wybudowane jako jedno-, dwu-, trzy- i czteropokojowe typów m2, m3, m4 (patrz katalog mieszkań – Załącznik nr 13). W ścianach dzielących mieszkania znajdowały się otwory drzwiowe - zamurowywane na wypadek, gdyby w przyszłości ktoś chciał połączyć pomieszczenia i mieszkania w większe. Do montażu prefabrykatów żelbetowych, stanowiących konstrukcję budynków, wykorzystano dwa żurawie wieżowe ŻB-45 z wieżą 4-członową i wysięgnikiem o długości 20 m. Żurawie te były ustawiane na torowisku równoległe do lica przyszłego budynku (przekrój-schemat patrz załącznik 7).

Ostatnie budynki od strony ulicy Kwarcianej wybudowano i oddano do użytku w 1974 r.

Aranżacja terenu, zieleni oraz placów zabaw była realizowana stopniowo od 1974 r. do połowy lat 80. Projekty wykonawcze dla zagospodarowania i ukształtowania terenu, zieleni i całej infrastruktury rekreacyjnej, tj. placów zabaw, boisk, zadaszeń, stołów do gry w szachy, stołów pingpongowych, itp. zostały wykonane pod koniec lat 60. przez pracownię P1 - Centralnego Ośrodka Badawczo-Projektowego Budownictwa Ogólnego pod nadzorem autorskim Zofii i Oskara Hansenów. W 1981 r. został wykonany przez Pracownię Zagospodarowania Przestrzennego Osiedli projekt nasadzeń zieleni oraz placów zabaw.

Budynek był najdłuższym budynkiem mieszkalnym w Polsce, wyprzedzającym nawet słynny gdański Falowiec pod względem oryginalności założenia. Sercem koncepcji i zarazem kluczowym elemen-

tem Formy Otwartej, były zewnętrzne, zadaszzone galerie komunikacyjne biegnące wstęgą przez cały obwód budynku na wszystkich piętrach. Podczas prac budowlanych wykonano szereg poprawek i zmian projektowych, czasami bez wiedzy autorów projektu. Przykładem może być spór o szerokość i proporcje galerii, który trwał dwa lata, a Hansenowie ostatecznie przegrali z normatywnymi i realiami PRL-owskiego budownictwa. Projektanci zakładali początkowo galerie piesze o szerokości 3 m, z zatoczkami na wózki zakupowe. Galerie niestety zostały zrealizowane jako mniejsze – 2m. Dodatkowo zamiast materiałów dźwiękochłonnych (zwłaszcza na sufitach) użyto surowego betonu, potęgującego echo i hałas na galeriach, które miały być niejako przedłużeniem przestrzeni mieszkalnej i miejscem spotkań sąsiedzkich. Kolejne piętra oraz części galerii miały być oznaczone dla odróżnienia i lepszej orientacji barwnymi znakami graficznymi — szachownicą, granatowym prostokątem. Koncepcja osiedla zakładała również segregację ruchu pieszego i kołowego. Ulice wokół osiedla zostały wkopane w ziemię, a nad jezdniami wybudowano kładki umożliwiające komunikację pieszą bez przekraczania jezdni. Dzieci idące do szkoły czy przedszkola nie musiały przecinać ani jednej ulicy. Do dziś została zachowana tylko jedna kładka. Lokale mieszkalne miały wydłużony kształt i były przewietrzane na przestrzał (kuchnia od strony galerii, pokoje od strony podwórka). W ramach osiedla zaprojektowano pełną infrastrukturę: szkołę, przedszkole, żłobek, przychodnię, sklepy, punkt pocztowy, aptekę, restaurację i klub osiedlowy „Groszek”.

Część handlowo — usługowa osiedla, z terenem znajdującym się po północnej stronie osiedla - w pierwotnym projekcie widoczna na makietach koncepcyjnych z lat 1963-67, nie została zrealizowana wraz z oddaniem do użytku ostatnich budynków w 1974 r. Najprawdopodobniej na zmianę pierwotnego projektu tej części osiedla miał wpływ późniejszy projekt i powstanie trasy łazienkowskiej, co zmieniło ukształtowanie terenu oraz dróg dojazdowych do osiedla. Nowy projekt budynku handlowo-usługowego pochodzi z lat 1974-1975 (dostępny w archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej Przyczółek Grochowski) i został on po wielu latach budowy zrealizowany dopiero na początku lat 80. Projekt został wykonany w Biurze Projektów Budownictwa Ogólnego. Głównym projektantem był arch. J. Kwieciński oraz J. Marjański, a projektantem konstrukcji był R. Goetz.

Już w trakcie budowy i bezpośrednio po ukończeniu osiedle wzbudziło duże zainteresowanie w środowiskach architektonicznych. Wzmiankowano o nim w pismach architektonicznych w ZSRR, Finlandii, Stanach Zjednoczonych i Japonii. Większość architektów i urbanistów zachwycała się awangardową strukturą. Makieta osiedla była publikowana na łamach tygodnika „Stolica” już w 1972 roku, gdy inwestycja jeszcze nie była ukończona.

Mimo zaprojektowania dla ok. 6600 osób, w latach 80. XX wieku liczba lokatorów ponad dwukrotnie przekraczała ten limit. W 30-metrowych lokalach mieszkało po 5–6 osób. Szkoła podstawowa była przepełniona, a poszczególne roczniki oznaczano odległymi literami alfabetu. Do trudności codziennych należały szczury w zsypach na śmieci, grzyb na ścianach nieogrzewanych klatek schodowych, czy hałas potęgowany przez beton galerii. A ponadto brak prywatności, gdzie z galerii można było zaglądać wprost do okien mieszkań oraz niebezpieczne ciemne zakamarki galerii w miejscach, gdzie budynki zachodziły na siebie. Już w latach 80., przy gwałtownym wzroście przestępczości, mieszkańcy zaczęli instalować kraty w oknach, a później w przejściach galeryjnych, tworząc bariery uniemożliwiające obcym i mieszkańcom poruszanie się po osiedlu. Zsypy wyłączono z użytkowania. Po 2010 roku zamontowano domofony na każdej z klatek — od tego momentu swobodne poruszanie się po galeriach dla osób postronnych stało się niemożliwe, a kraty dzielące korytarze galerii pomiędzy budynkami zostały usunięte. Oskar Hansen komentował, że kraty „przerwały funkcjonalno-poznawczą ciągłość”, zamieniając przyjazną przestrzeń w zdeintegrowaną. Zofia Hansen po latach przyznała, że obawiała się, jak wielu ludzi „unieszczęśliwili” tym projektem.

Spółdzielnia na własnej stronie internetowej oficjalnie określa Przyczółek Grochowski mianem „poligonu doświadczalnego filozofii Hansenów”. W architekturze i urbanistyce XX wieku osiedle stało się ważnym studium przypadku dotyczącym relacji między ambitnymi teoriami a realiami realizacji. Na całym świecie znane było jako przykład socjalistycznego eksperymentu mieszkaniowego porównywalnego ze słynnym Pruitt-Igoe w St. Louis (wyburzonym w 1972 r.).

Przez ostatnie ponad 60 lat, Przyczółek znalazł swoje miejsce w kulturze popularnej. Przyczółek Grochowski, będąc największym takim budynkiem w dzielnicy, przejął nazwę „Pekin” w nawiązaniu do przeludnionych kamienic czynszowych. Nieformalne nazwy osiedla odślawiają kłopot z jego klasyfikacją: poza „Pekinem” mieszkańcy mówili też „cyrk” (od okrągłego podwórka) czy „szwedzkie osiedle” (od skandynawskich korzeni Hansena). Pierwszym, kluczowym momentem kształtowania się złej, medialnej sławy osiedla był serial z 1973 r., w reżyserii Stefana Jędryki „Stawiam na Tolka Banana”, kręcony na nieukończonym jeszcze osiedlu. Galerie komunikacyjne stały się tłem dla osamotnienia, dezintegracji i braku poczucia bezpieczeństwa głównej bohaterki. To właśnie ten obraz na długo wpiął Przyczółek w kulturową mapę Warszawy jako miejsce ponurego, niebezpiecznego blokowiska. W późniejszych latach osiedle wystąpiło w serialach i filmach takich jak: „07 zgłoś się”, „Bulionerzy”, „Prokurator”, „Cześć, Tereska”, „Zero”, „Job, czyli ostatnia szara komórka”. W każdym z tych przypadków osiedle przedstawiano jako slums lub miejsce marginesu społecznego. Dopiero w ostatnich latach wizerunek uległ zmianie — Przyczółek pojawia się w teledyskach znanych artystów, w tym Taco Hemingwaya, oraz w serialach sieciowych jak „Ślepnąc od świateł” i „Aniela”. Poetycką dokumentację osiedla zostawił Miron Białoszewski, który mieszkał w pobliżu, przy ul. Lizbońskiej na Saskiej Kępie. W „Chamowie” notował swoje obserwacje i zasłyszane rozmowy o „parawanie grochowskim”. Biały blok wyrastający z Gocławia wzbudzał w nim „niepokój poznawczy”, stając się obiektem literackiego poszukiwania.

Po transformacji ustrojowej latach 90., Przyczółek sukcesywnie był modernizowany i remontowany. Spółdzielnia wyodrębniła się ze Spółdzielni RSM „Osiedle Młodych”, jako samodzielna jednostka dopiero w 2004 roku, przyjmując nazwę „Spółdzielnia Mieszkaniowa Przyczółek Grochowski”.

1. Miejscowość

Warszawa

2. Obiekt

Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski
wraz z elementami zagospodarowania terenu

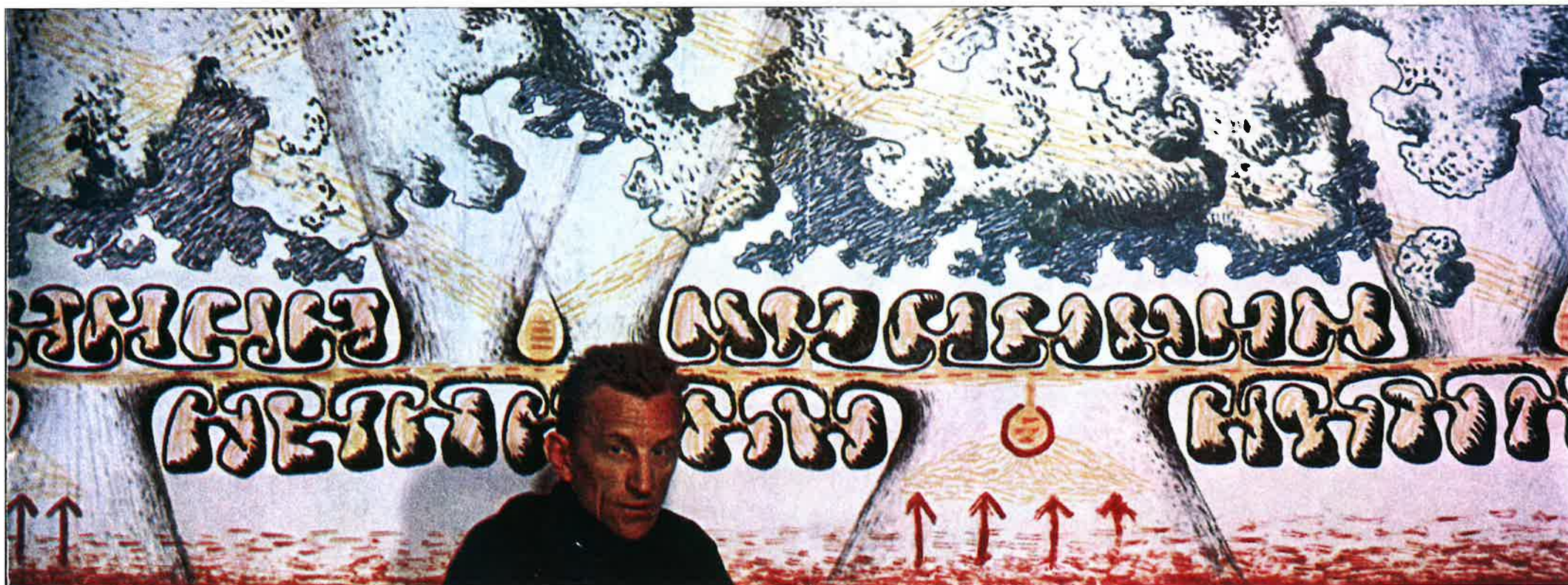
3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

cd. pkt. 12 autorzy, historia, określenie stylu

cd. pkt. 13, opis; cd. pkt. 11, materiały ikonograficzne

cd. pkt. 12 autorzy, historia, określenie stylu

W XXI w. osiedle stało się miejscem spacerów architektonicznych, obiektem zainteresowania studentów urbanistyki i architektury z kraju i ze świata. Najbardziej wpływowym, popularnym omówieniem historii Przyczółka pozostaje Filip Springer z książką „Zaczyn. O Zofii i Oskarze Hansenach” (Karakter, 2013; wznowienie 2022), dla którego Springer zamieszkał na osiedlu i przez swoją publikację zrewolucjonizował postrzeganie Hansenów w polskim dyskursie publicznym. Przyczółek Grochowski jest częścią historii polskiej architektury PRL, pomiędzy wizjonerską teorią a możliwościami jej realizacji w warunkach socjalistycznej gospodarki planowej. Hansenowie zaprojektowali osiedle dla ludzi, którzy nie zakładają istnienia zła — jak trafnie podsumowywała to formuła przytaczana w „Zaczynie”. System galerii działał jako narzędzie wspólnoty wtedy, gdy wszyscy zakładali dobrą wolę sąsiadów. Gdy tej woli zabrakło — otwartość stała się słabością. Mimo to Przyczółek pozostaje unikatowym obiektem i jednocześnie świadkiem epoki, dowodem, że nawet w ograniczeniach PRL-owskiego budownictwa możliwe były śmiałe eksperymenty społeczne i architektoniczne. Eksperymenty, które do dziś inspirują urbanistów, filmowców i badaczy na całym świecie.

Oskar Hansen na tle schematu Linearnego Systemu Ciągłego (LCS). (źródło: <https://metahost.online/>)

cd. pkt. 13 opis (sytuacja, materiał, konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrze)

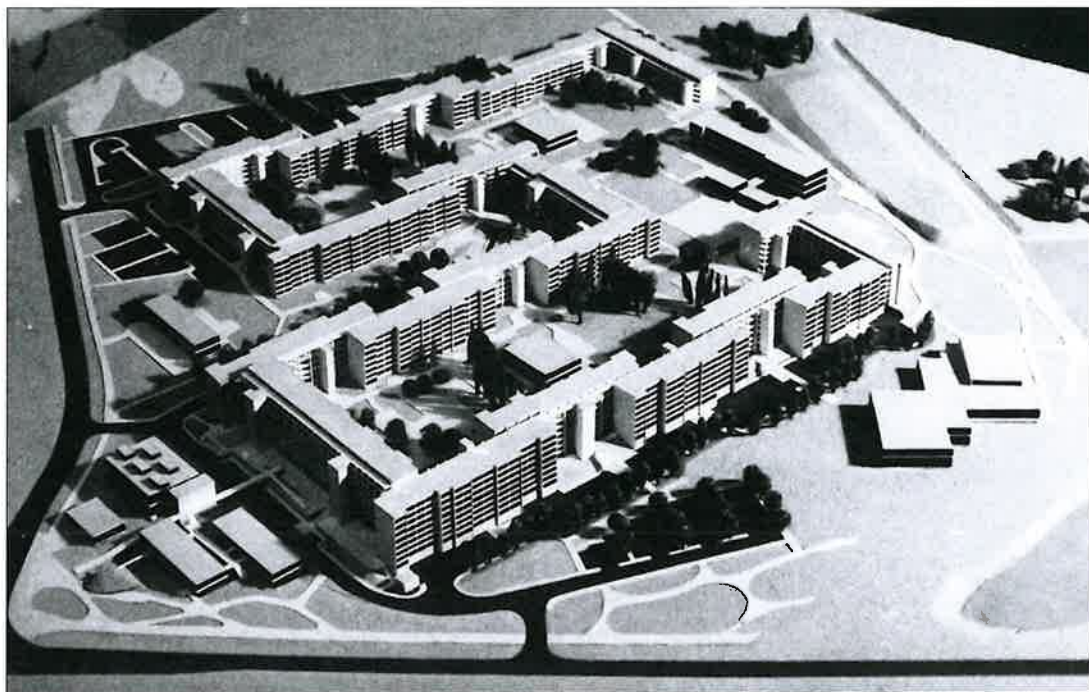
BRYŁA: złożona z 22. prostopadłościennych brył budynków połączonych wstęgą galerii komunikacyjnych łączącej wszystkie budynki. Całość ukształtowana w założenie z trzema podłużnymi podwórzami pomiędzy budynkami.

ELEWACJE:

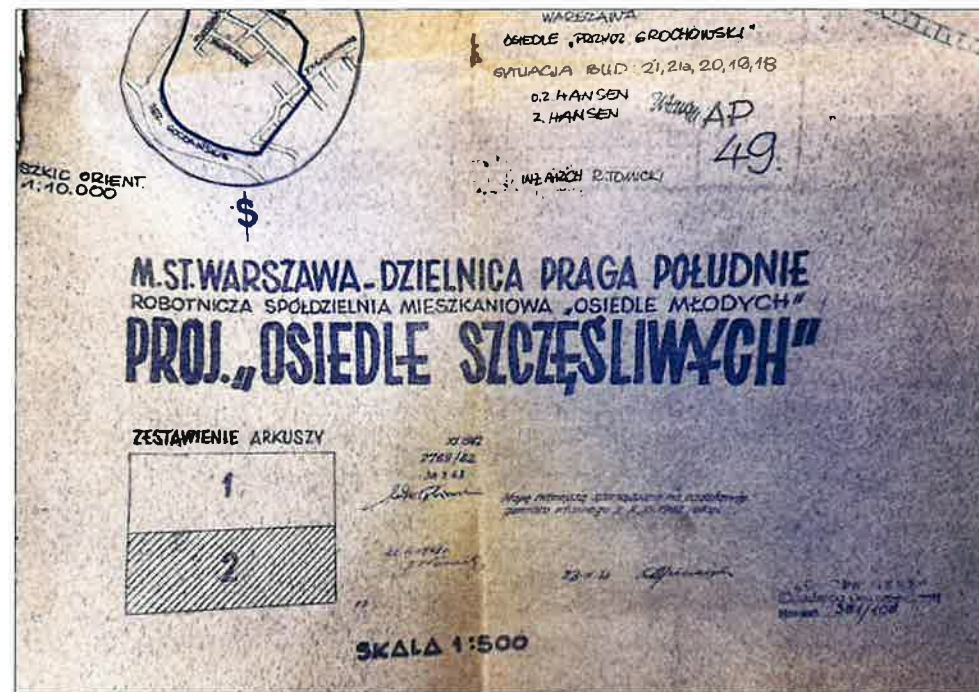
Proste, z jednakowym rytmem osi okiennych; od strony pieszych galerii komunikacyjnych widoczny pionowe linie konstrukcji wsporczej galerii oraz dobudowane szyby klatek schodowych z windami.

WNĘTRZA: częściowo przebudowany układ pomieszczeń w mieszkaniach.

INSTALACJE: większość instalacji wtórnych, w tym: c.o. wod-kan. elektryczna

Makieta ostatecznej wersji projektu osiedla „Przyczółek Grochowski”. Najprawdopodobniej około 1968 r. Widok osiedla w kierunku południowo-wschodnim. (źródło: <https://metahost.online/>)

Legenda projektu wstępnego z kwietnia 1963 r. z sytuacją położenia budynków 21, 21A, 20, 19, 18 (przy dzisiejszych ulicach Cyrklowej i Bractawskiej), z planowaną pierwotną nazwą osiedla „Osiedle Szczęśliwych” (źródło: Archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej Przyczółek Grochowski)

1. Miejscowość

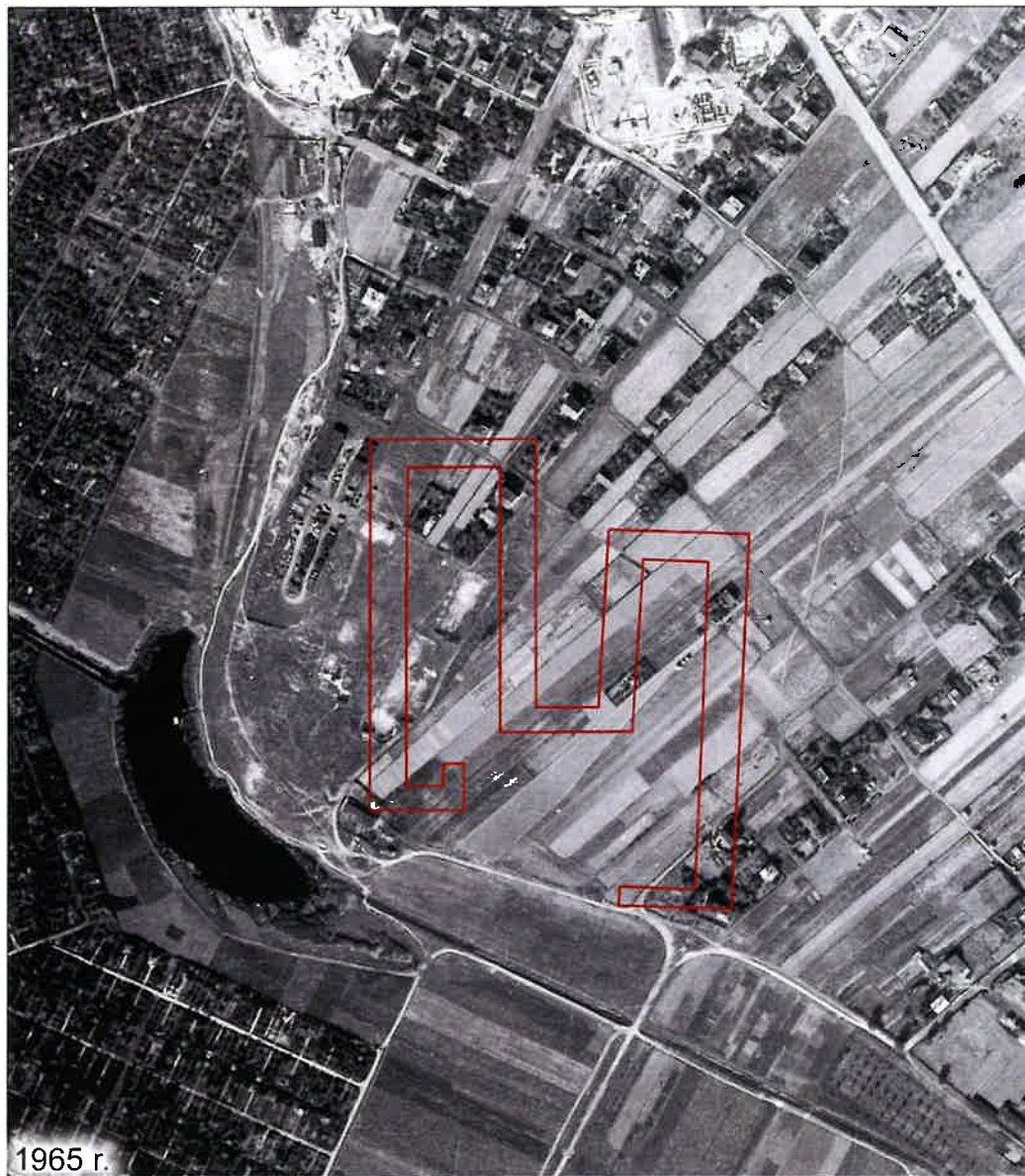
Warszawa

2. Obiekt

Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski
wraz z elementami zagospodarowania terenu

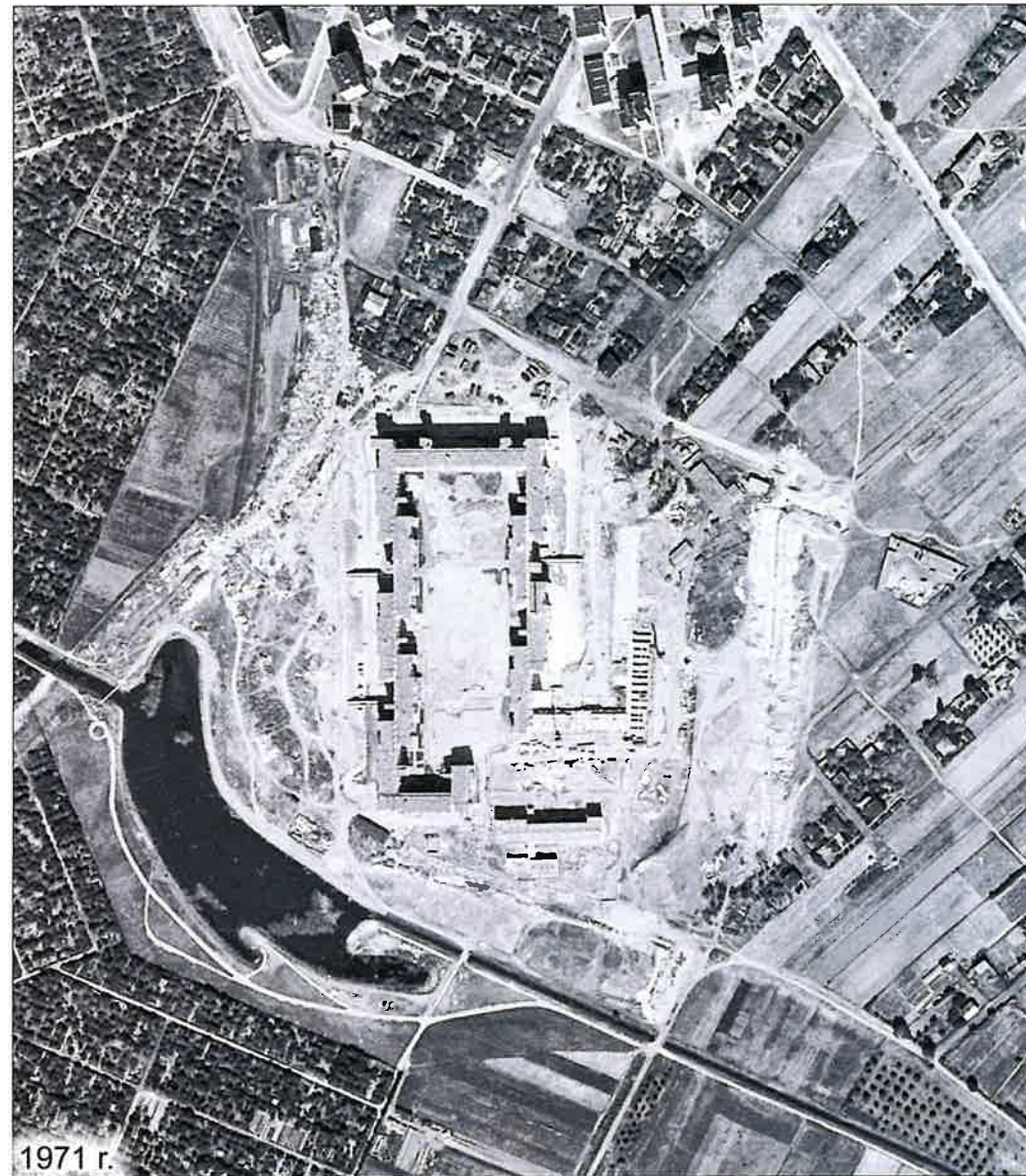
3. Zawartość wkladki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

cd. pkt. 11, materiały kartograficzne

1965 r.

Zdjęcie lotnicze z 1965 r. przedstawiające teren przyszłego osiedla, z przybliżonym położeniem budynków zaznaczonych czerwoną linią. (źródło: *Wojskowe Biuro Historyczne*)

1971 r.

Zdjęcie lotnicze z 1971 r. przedstawiające teren osiedla z widocznymi wznoszonymi budynkami przy ul. Cyrkolwey 4 i Opinogórskiej 2. (źródło: *Wojskowe Biuro Historyczne*)

1972 r.

Zdjęcie lotnicze z 1972 r. przedstawiające teren osiedla z widocznym placem budowy i wykopami pod fundamenty nowych budynków przy ul. Żymirskiego. (źródło: *Wojskowe Biuro Historyczne*)

1976 r.

Zdjęcie lotnicze z 1976 r. przedstawiające teren wybudowanego osiedla wraz z szkołą, żłobkiem i przedszkolem, po północnej stronie widoczny ogrodzony teren pod przyszłą część handlowo-usługową oraz Centralną Bibliotekę Wojskową. (źródło: *Wojskowe Biuro Historyczne*)

1. Miejscowość

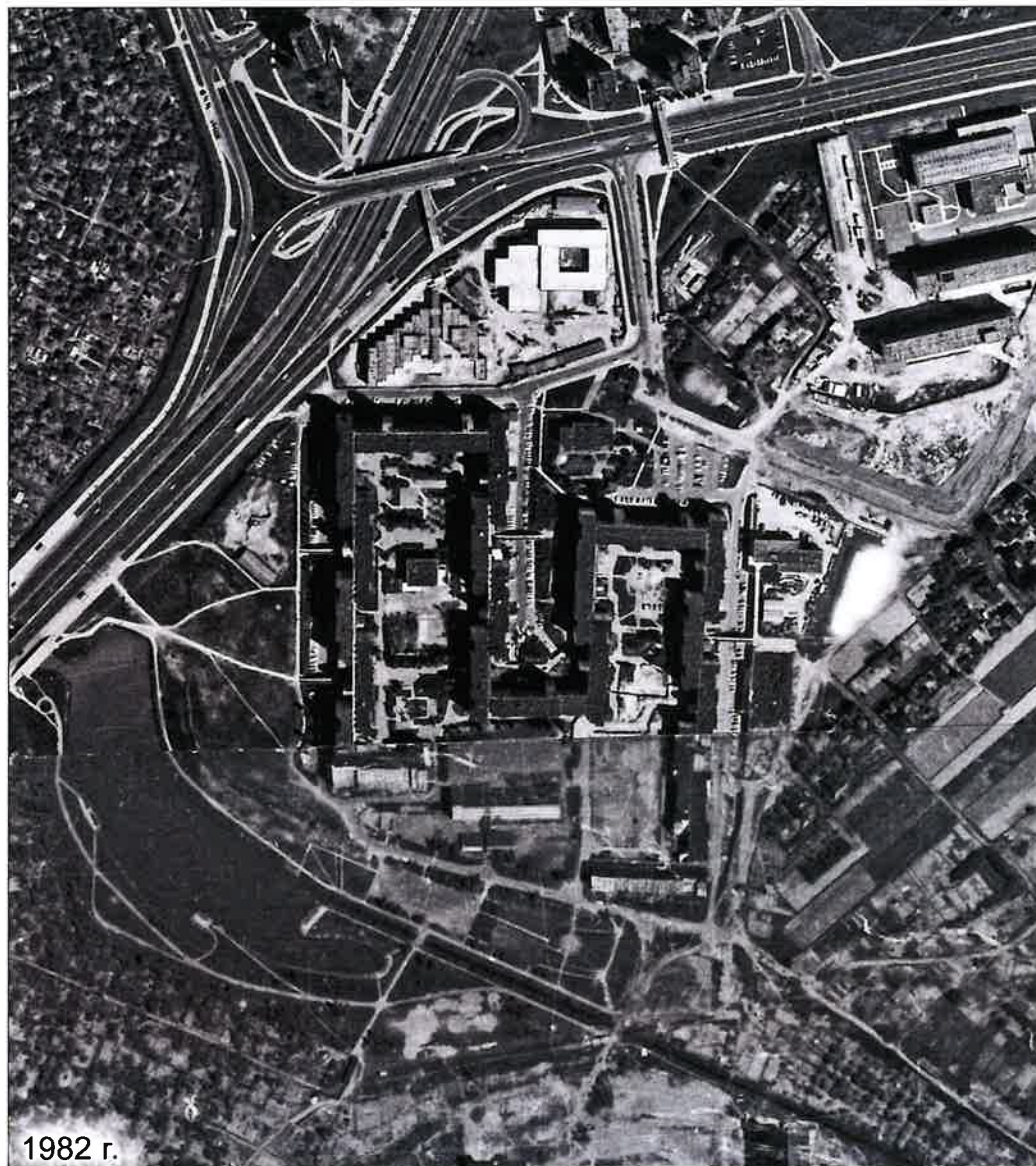
Warszawa

2. Obiekt

Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski
wraz z elementami zagospodarowania terenu

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

cd. pkt. 11, materiały kartograficzne

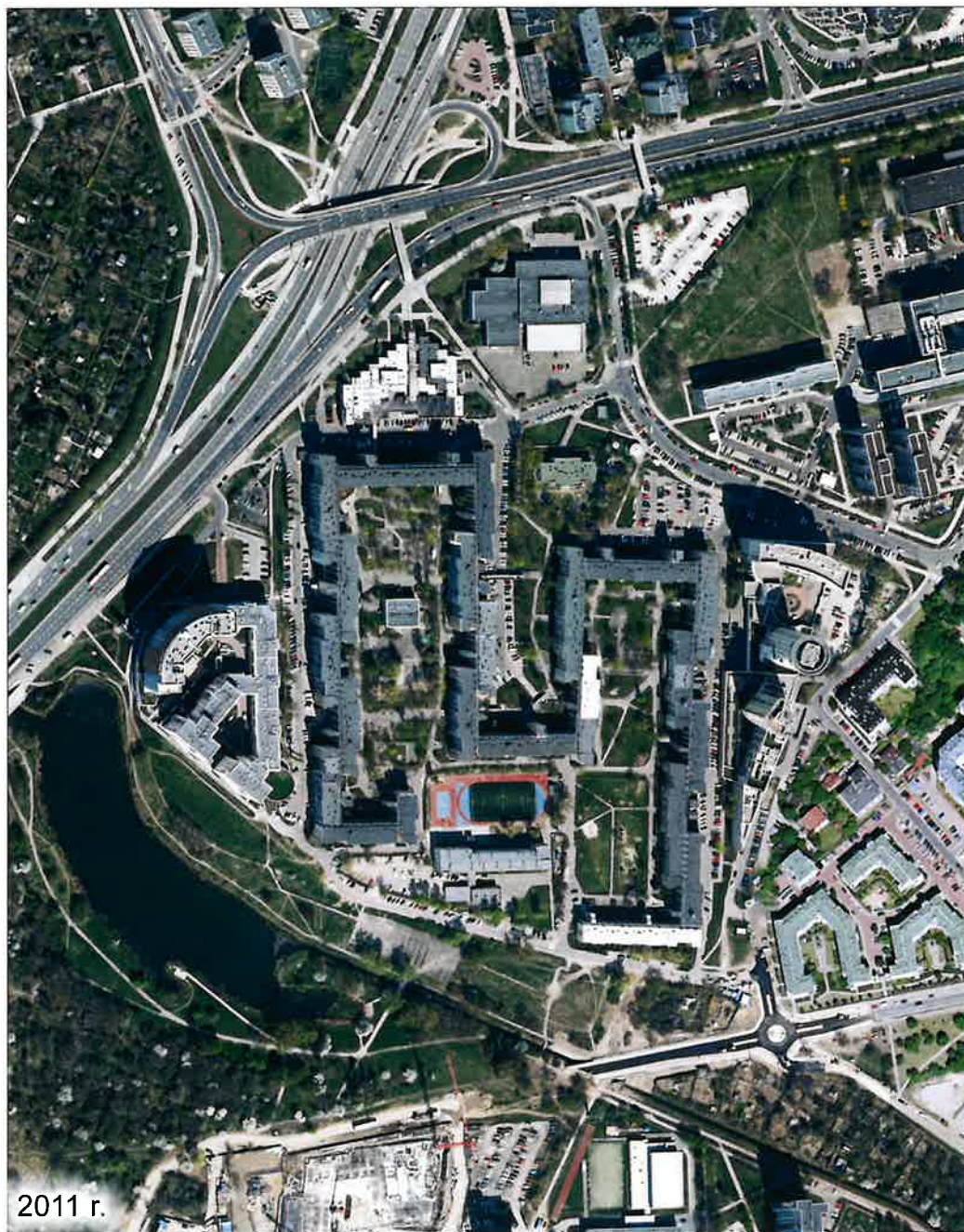
1982 r.

Zdjęcie lotnicze z 1982 r. przedstawiające teren osiedla, z widocznym po północnej stronie ogrodzonym terenem budowy pawilonu handlowo-usługowego oraz Centralnej Biblioteki Wojskowej. (źródło: <http://mapa.um.warszawa.pl>)

2001 r.

Zdjęcie lotnicze z 2001 r. przedstawiające teren osiedla z widoczną nową zabudową mieszkaniową po wschodniej i zachodniej stronie osiedla. (źródło: <http://mapa.um.warszawa.pl>)

Zdjęcie lotnicze z 2011 r. przedstawiające teren osiedla z okalającą nową zabudową mieszkaniową. (źródło: <http://mapa.um.warszawa.pl>)

Zdjęcie lotnicze z 2025 r. przedstawiające teren osiedla z okalającą nową zabudową mieszkaniową. (źródło: <http://geoportal.gov.pl>)

1. Miejscowość

Warszawa

2. Obiekt

Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski
wraz z elementami zagospodarowania terenu

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

cd. pkt. 11, materiały ikonograficzne,

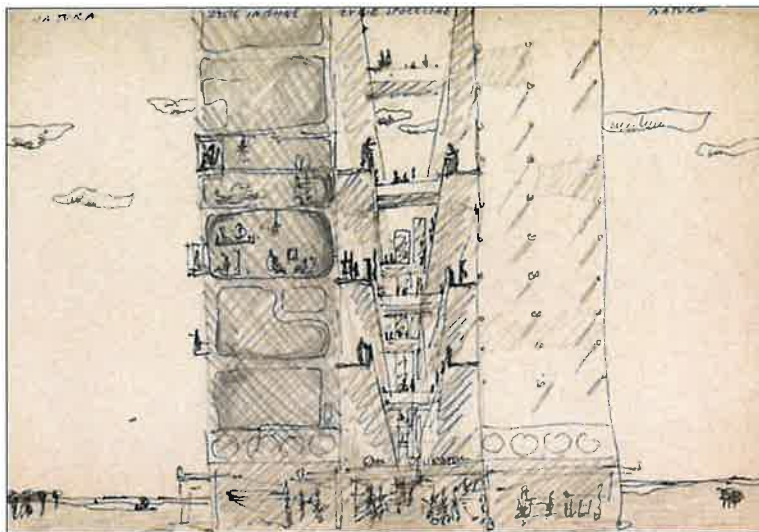
Linearny System Ciągły (LCS). Jednostka mieszkaniowa w wielkim mieście. Studium konkretyzacji modelu. Oskar Hansen, 1968 r. (źródło: <http://www.muzeum.asp.waw.pl/>)

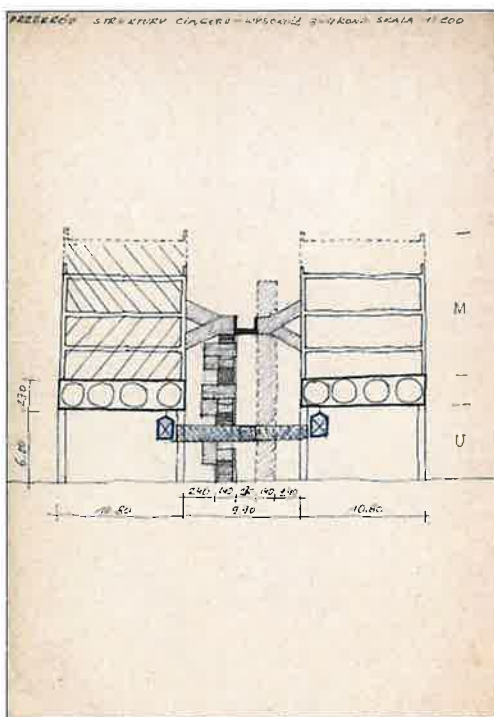
Schemat Linearnego Systemu Ciągłego (LCS). (źródło: <https://metahost.online/>)

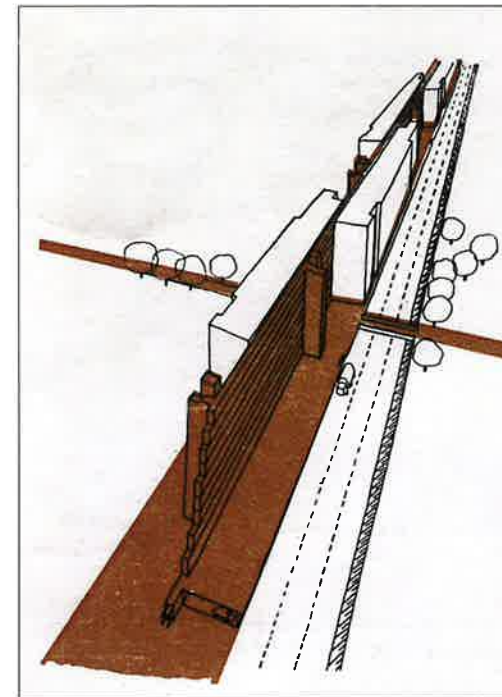
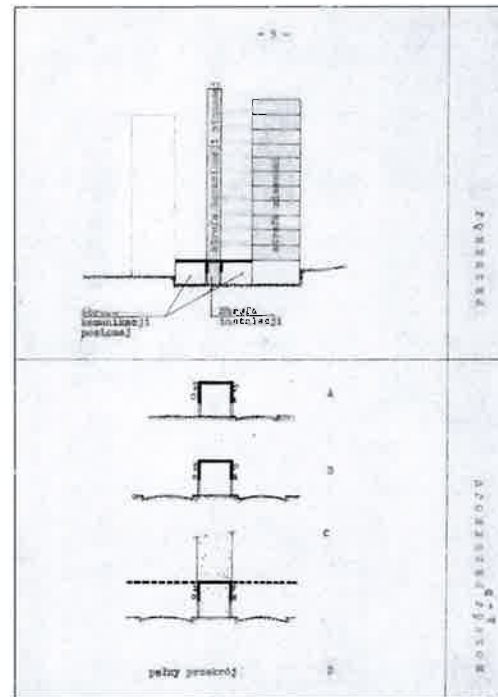
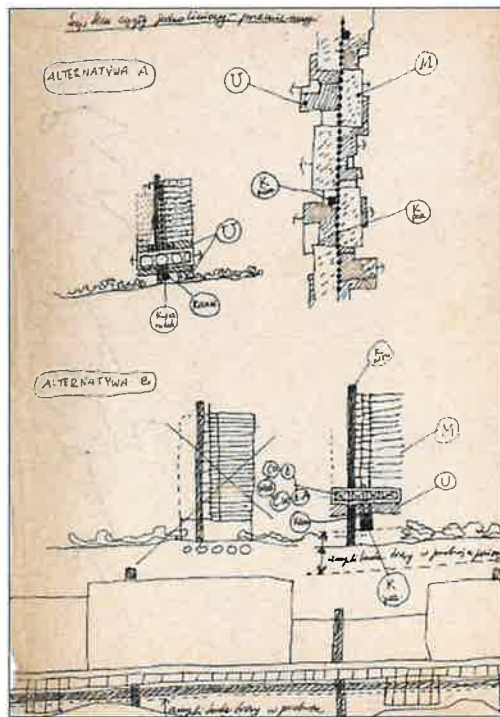
Linearny System Ciągły (LCS). Studium wielorodzinnej zabudowy. Pasma Mazowieckie. Oskar i Zofia Hansenowie, Hatloy Sveln, Grzegorz Kowalski, Zakłady Artystyczno-Badawcze, 1968 r. (źródło: <http://www.muzeum.asp.waw.pl/>)

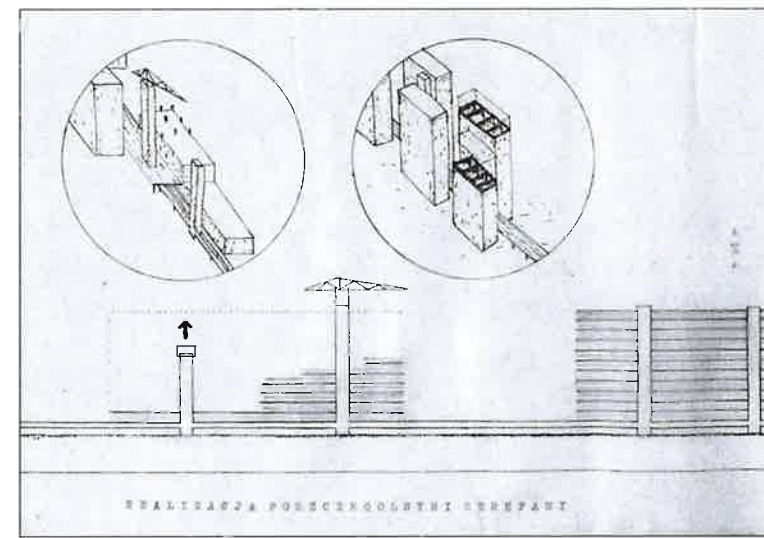
Rysunek. Linearny System Ciągły (LCS). Natura. Życie intymne. Życie społeczne. Oskar Hansen, 1967 r. (źródło: <http://www.muzeum.asp.waw.pl/>)

Rysunki. Linearny System Ciągły (LCS). Po lewej, przekrój struktury mieszkaniowej. Wysokość 3-4 kondygnacje. Po prawej, system ciągły jednoliniowy – przemienny. Oskar Hansen, 1967 r. (źródło: <http://www.muzeum.asp.waw.pl/>)

Po lewej niezrealizowany schemat Linearnego Systemu Ciągłego (LCS) w odniesieniu do osiedla „Przyczółek Grochowski”, po prawej schemat komunikacji pieszej w osiedlu, opublikowany w czasopiśmie Architektura, w 1971 r. (źródło: <https://metahost.online/>)

Niezrealizowany schemat budowy kolejnych budynków osiedla wzdłuż galerii komunikacyjnej. (źródło: <https://metahost.online/>)

1. Miejscowość

Warszawa

2. Obiekt

Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski wraz z elementami zagospodarowania terenu

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

cd. pkt. 11, fotografie archiwalne, materiały ikonograficzne

Zdjęcie terenu przyszłej zabudowy osiedla w kierunku południowo-wschodnim z widocznymi zabudowaniami licznych gospodarstw rolnych, około 1963 r. (źródło: <https://metahost.online/>)

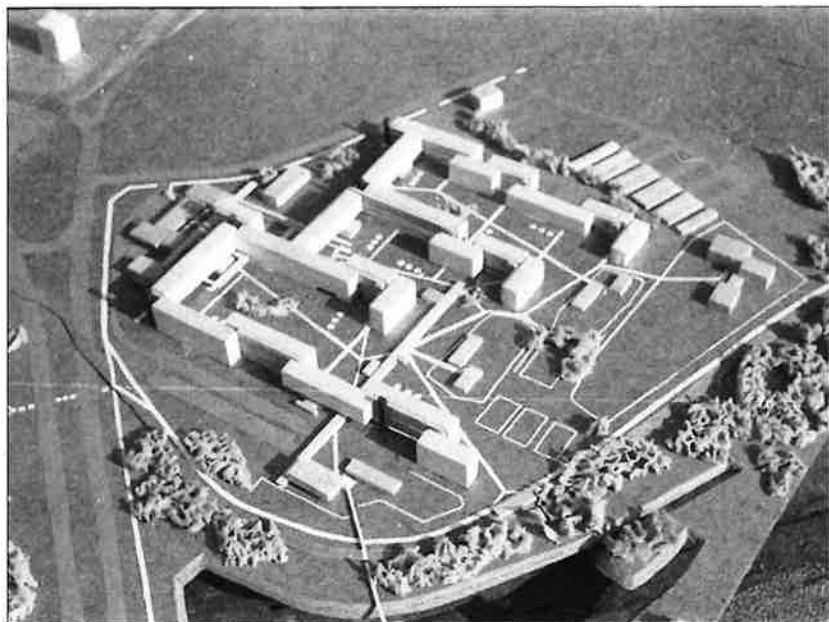
Zdjęcie terenu przyszłej zabudowy osiedla w kierunku wschodnim i ulicy Grochowskiej z widoczną zabudową wielorodzinną, około 1963 r. (źródło: <https://metahost.online/>)

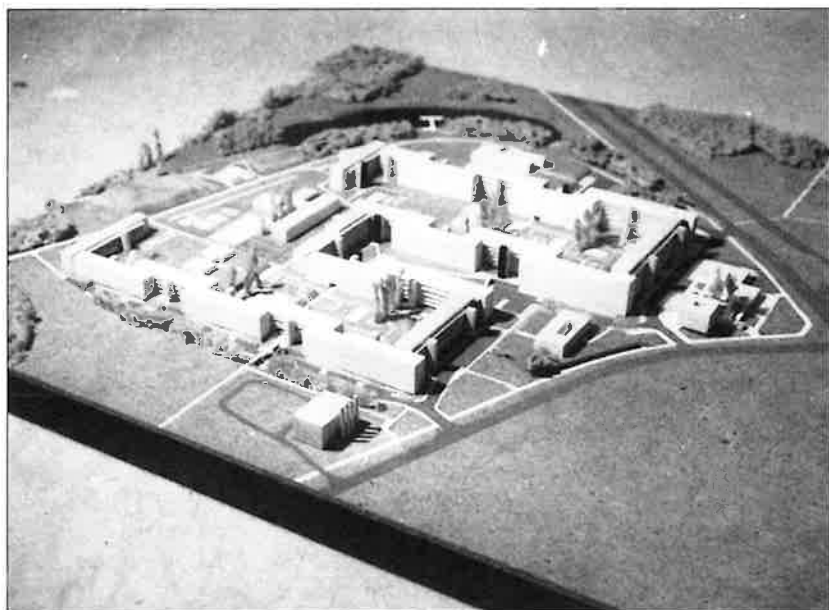
Zdjęcie z terenu Jeziora Gołławskiego w kierunku wschodnim, z widocznym budynkiem pralni mechanicznej (nieistniejącej), obecnie na styku ulic Bractawskiej i Cyrkolowej. Fotografia wykonana została przed przystąpieniem do prac projektowych około 1963 r. (źródło: <https://metahost.online/>)

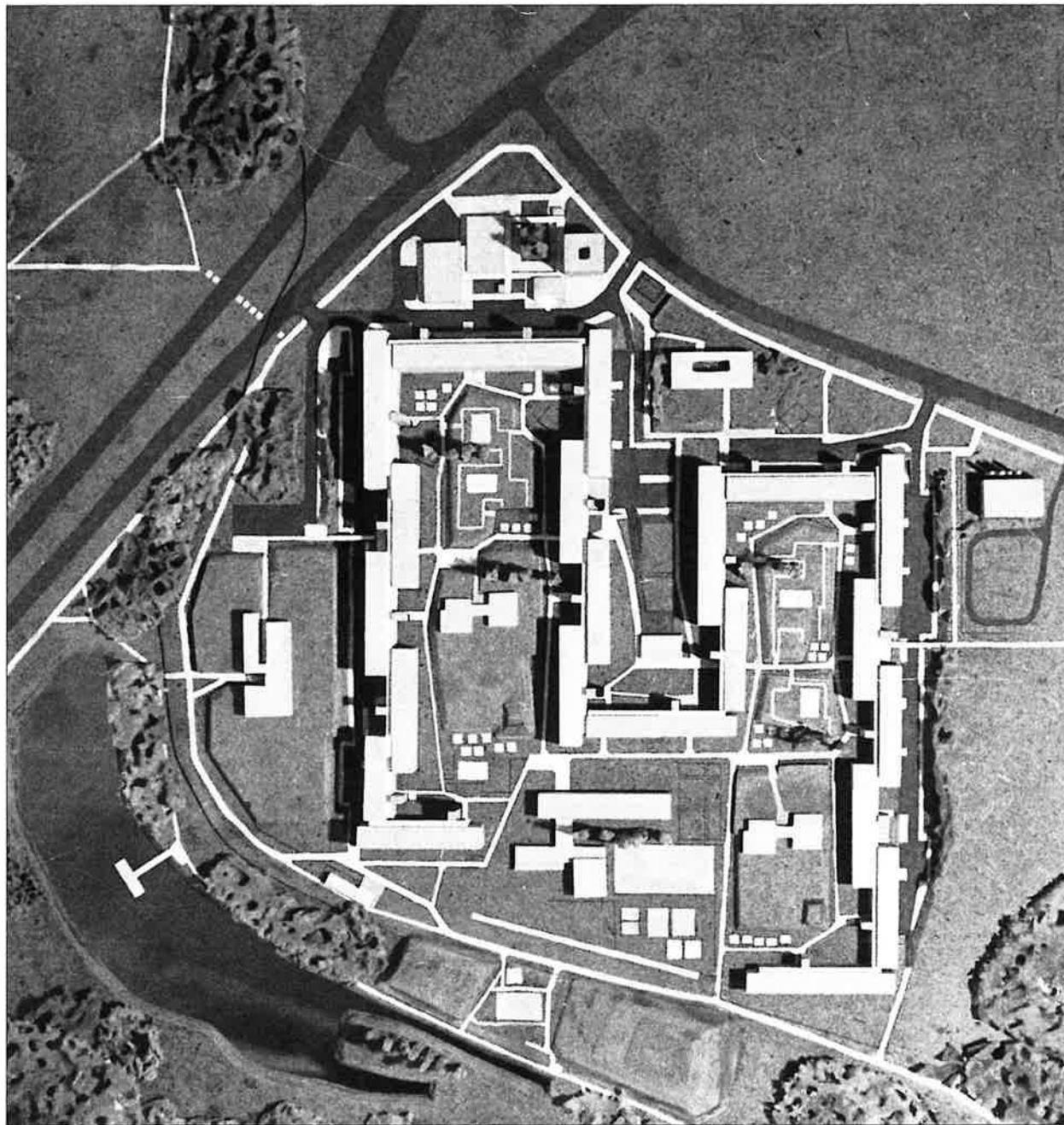
Zdjęcie z terenu Jeziora Gołławskiego w kierunku północno-wschodnim i przyszłej zabudowy osiedla wykonane przed przystąpieniem do prac projektowych około 1963 r. (źródło: <https://metahost.online/>)

Makieta koncepcyjna z lat 1963-1967, z osiedlem widocznym od strony południowo-zachodniej. (źródło: <https://metahost.online/>)

Makieta koncepcyjna z lat 1963-1967, z osiedlem widocznym od strony północno-wschodniej. (źródło: <https://metahost.online/>)

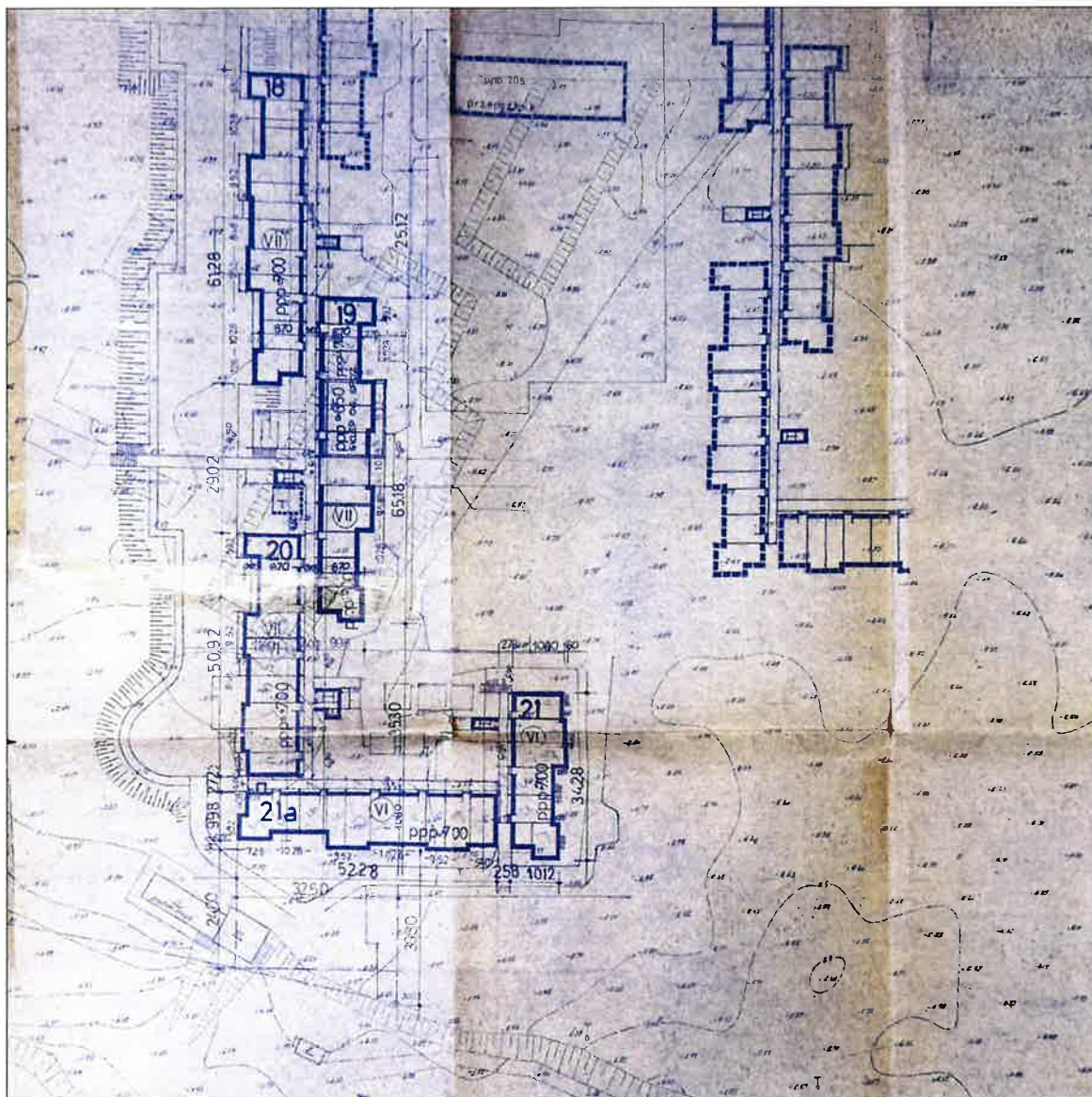

Makieta koncepcyjna osiedla z lat 1963-1967 widoczna w widoku prostokątnym (rzucie), widoczna planowana Trasa Łazienkowska w innym niż współcześnie przebiegu, niezrealizowane dom kultury (po skrajnej lewej stronie), oraz dom handlowy – część usługowo-handlową (u góry). (źródło: <https://metahost.online/>)

1. Miejscowość
Warszawa

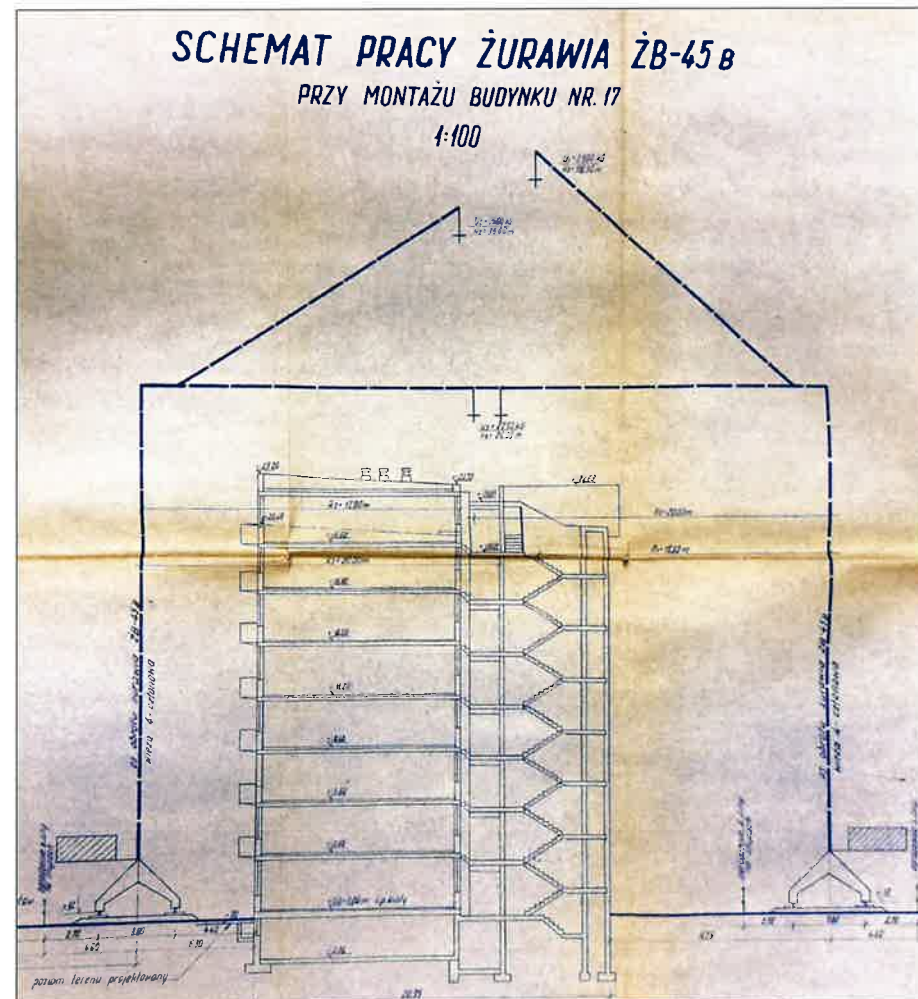
2. Obiekt
Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski
wraz z elementami zagospodarowania terenu

3. Zawartość wkladki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
cd. pkt. 11, materiały ikonograficzne

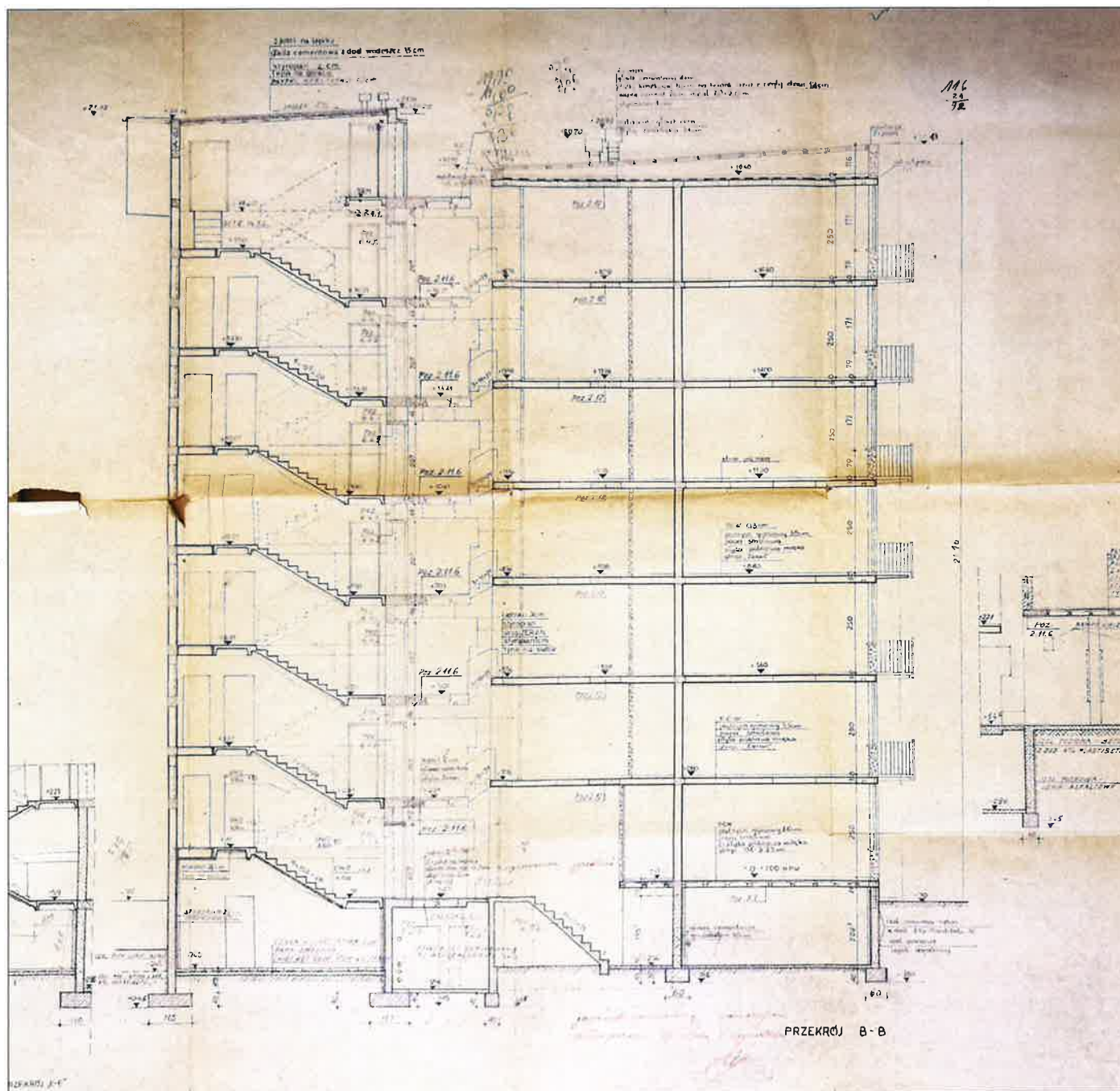

Fragment projektu wstępnego z kwietnia 1963 r. z sytuacją położenia pierwszych budynków nr 21, 21A, 20, 19, 18, znajdujących się dzisiaj przy ulach Cyrklowej i Bracławskiej. (źródło: Archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej Przyczółek Grochowski)

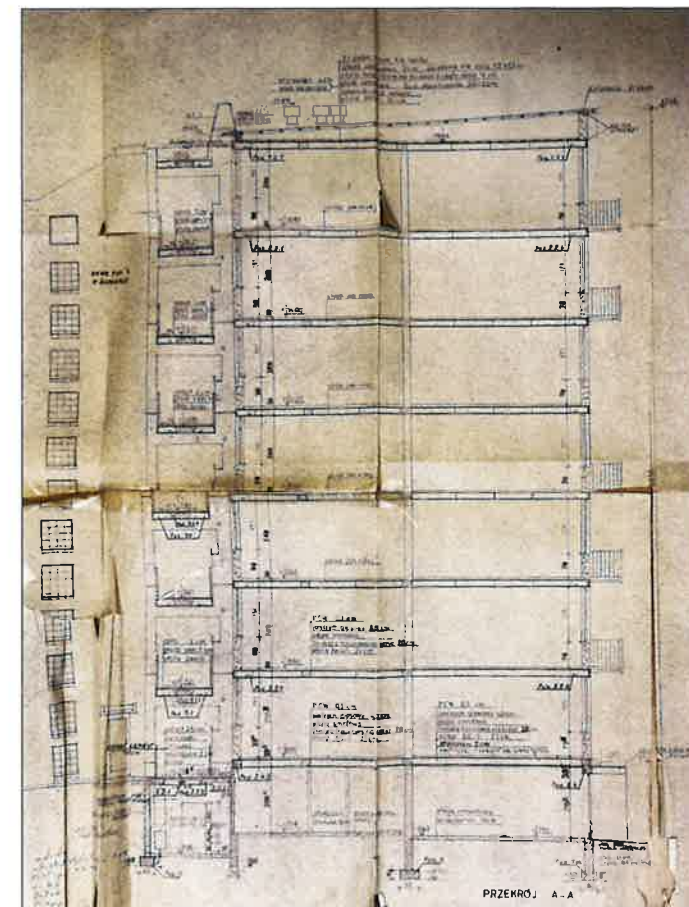
Wkładkę założył: mgr inż. arch. Jakub Andrzejewski

Fragment rysunku schematu pracy żurawia przy budynku nr 17, przy obecnej ulicy Bracławskiej. (źródło: Archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej Przyczółek Grochowski)

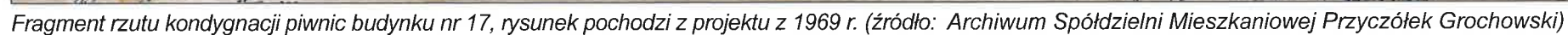

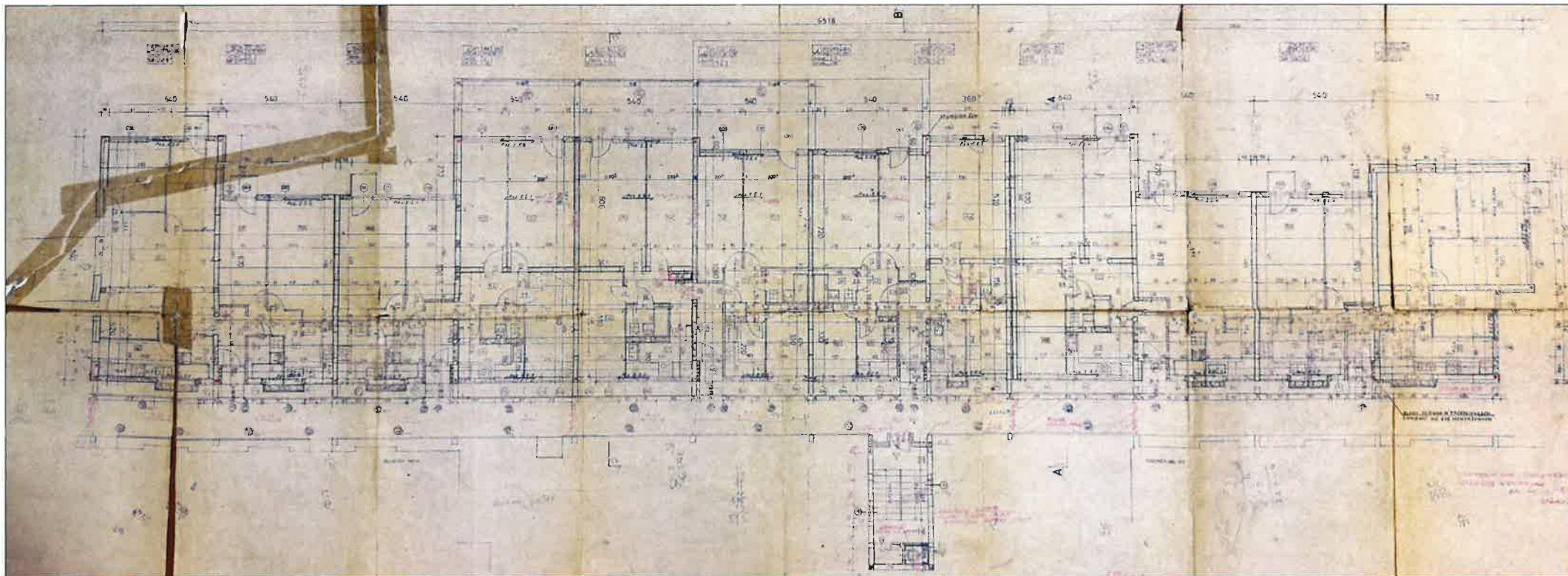
Fragment przekroju przez mieszkania, galerię pieszą oraz klatkę schodową dla budynku nr 8, rysunek pochodzi z projektu z 1969 r. (źródło: Archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej Przyczółek Grochowski)

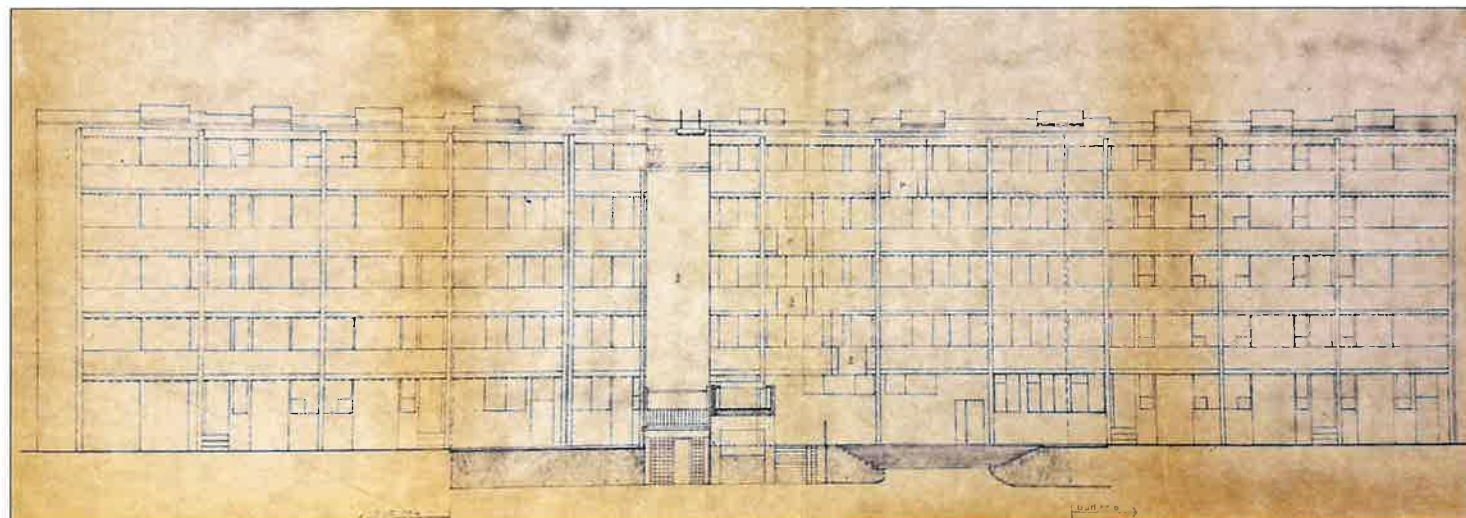
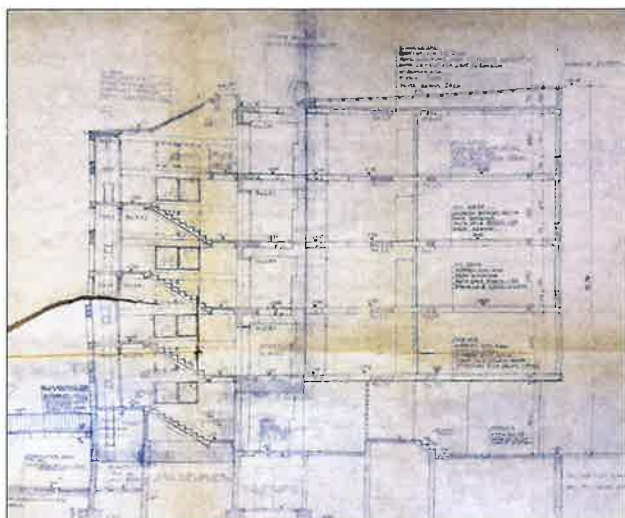
Fragment przekroju przez mieszkania i galerię pieszą z widokiem na elewację klatki schodowej dla budynku nr 18, rysunek pochodzi z projektu z 1967 r. (źródło: Archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej Przyczółek Grochowski)

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
cd. pkt. 11, materiały ikonograficzne

Fragment rzutu kondygnacji II piętra budynku nr 19, rysunek pochodzi z projektu z 1967 r. (źródło: Archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej Przyczółek Grochowski)

Fragment przekroju poprzecznego budynku nr 5 (obecnie Żymirskiego 7) oraz elewacji wschodniej, rysunki pochodzą z projektu z 1971 r. (źródło: Archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej Przyczółek Grochowski)

1. Miejscowość

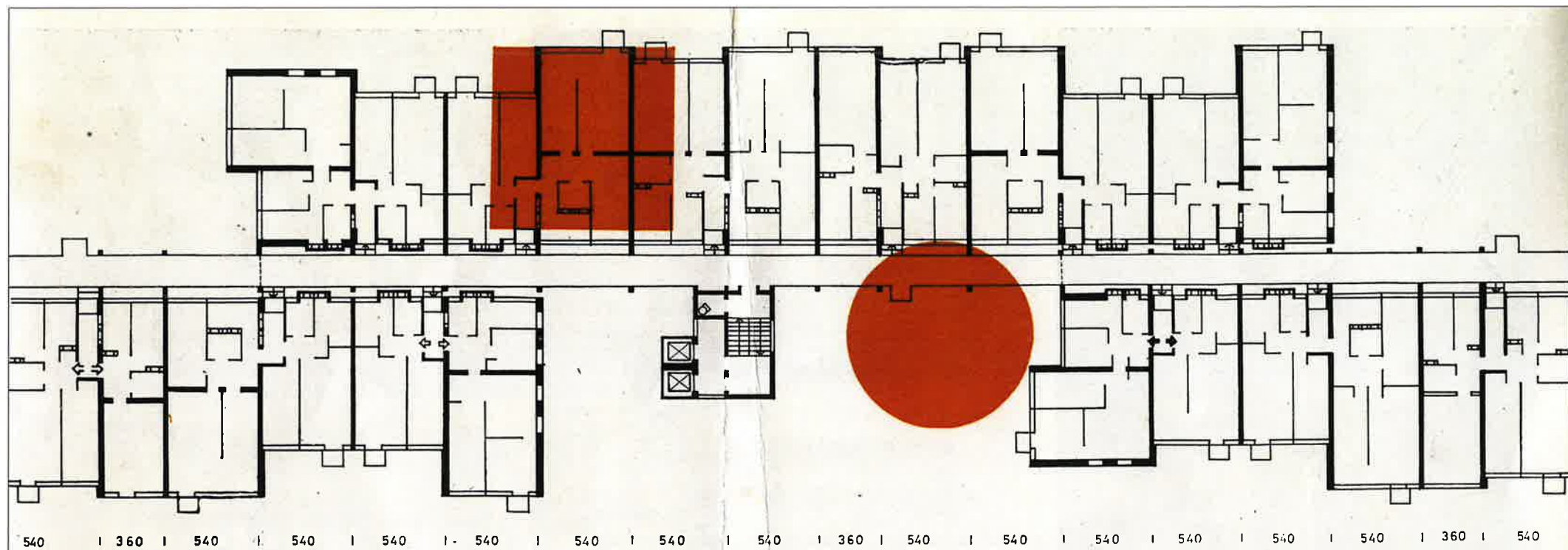
Warszawa

2. Obiekt

Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski
wraz z elementami zagospodarowania terenu

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

cd. pkt. 11, materiały ikonograficzne

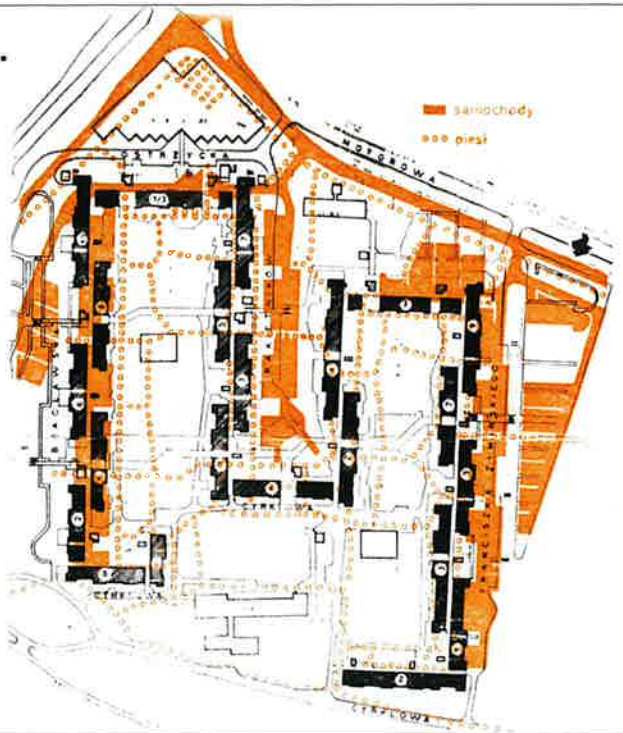

Rzut jednego z budynków z widocznymi mieszkaniami wraz z podaniem rozstawów osiowych kolejnych sekcji konstrukcyjnych. (źródło: <https://metahost.online/> oraz czasopismo Architektura, 1971 nr 10)

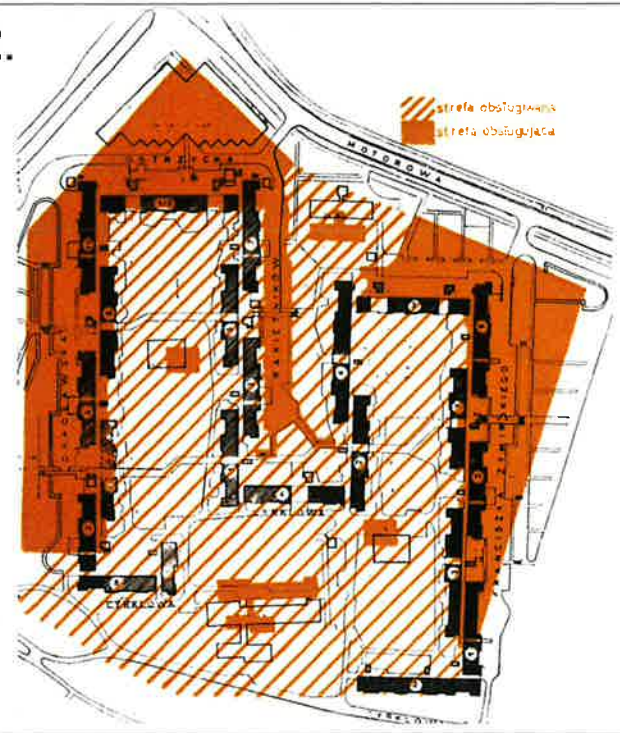

Widok osiedla i wznoszonych budynków przy ul. Braclawskiej, od strony Jeziora Gołławskiego i strony zachodniej. Zdjęcie wykonano w pierwszej połowie lat 70. XX w. (źródło: <https://metahost.online/>)

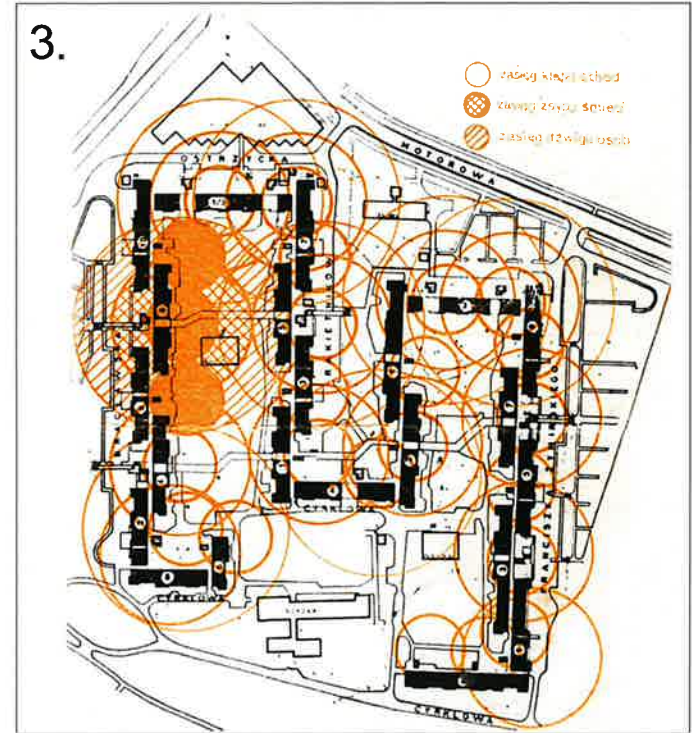
1.

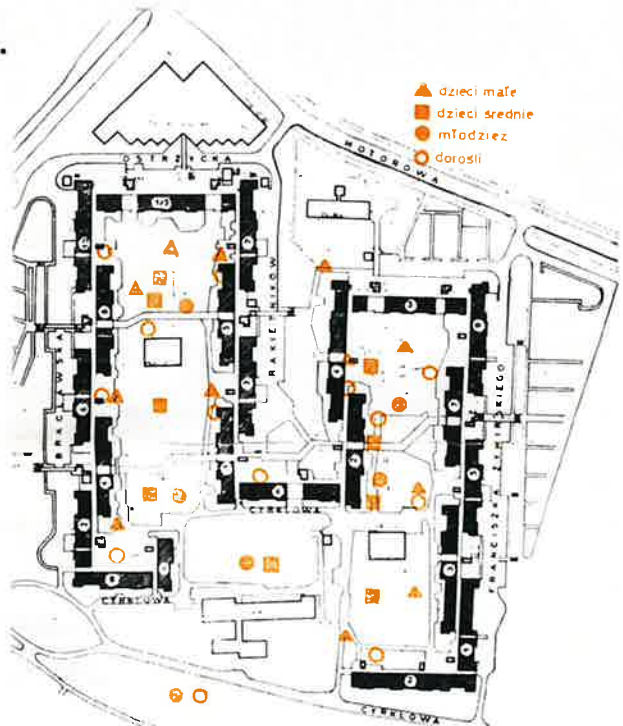
2.

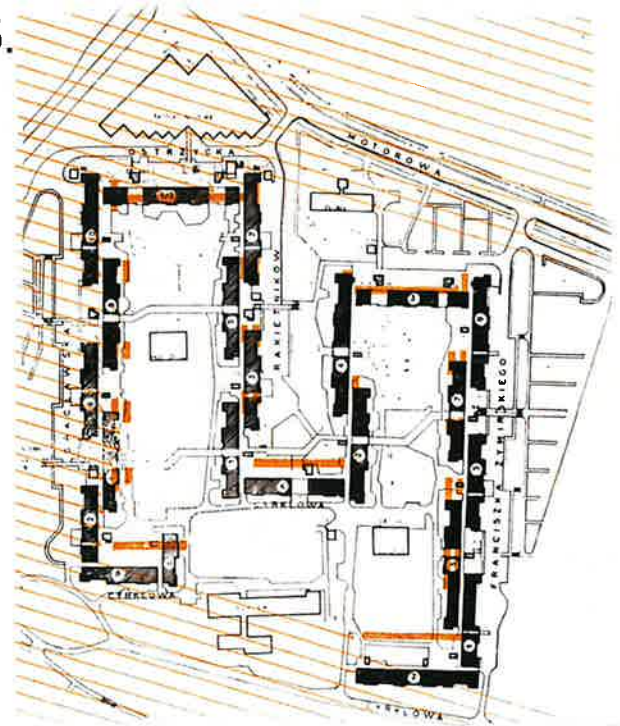
3.

4.

5.

Schematy osiedla opublikowane w czasopiśmie Architektura opisujące:

1. komunikację kołową i pieszych;
2. relację strefy obsługiwanej do obsługującej;
3. windy, klatki schodowe, zsyły śmieciowe;
4. wiek mieszkańców i teren osiedla;
5. słońce, cień, wiatr.

(źródło: <https://metahost.online/> oraz czasopismo Architektura (1971 r. nr 10))

1. Miejscowość
Warszawa

2. Obiekt
Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski
wraz z elementami zagospodarowania terenu

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
cd. pkt. 11, fotografie archiwalne

Zdjęcie pierwszych budowanych bloków — przy obecnych ulicach Braclawskiej i Cyrkolwej, widok od strony północno-wschodniej, zdjęcie wykonane z około 1969 r. (źródło: <https://metahost.online/>)

Zdjęcie wykonane z około 1969 r. po lewej widoczny wykop pod fundamenty nowych budynków przy ul. Braclawskiej, po prawej widoczne torowisko żurawia wieżowego ŻB-45. (źródło: <https://metahost.online/>)

Zdjęcie placu budowy z widocznymi żelbetowymi elementami konstrukcji budynku, stropów i ścian typu „Żerań” oraz ramy konstrukcji pieszych galerii komunikacyjnych. (źródło: <https://metahost.online/>)

Widok placu budowy z lat 1970-1971, z widocznym na pierwszym planie fundamentem klatki schodowej, windy oraz galerii pieszej. (źródło: <https://metahost.online/>)

Widok placu budowy z lat 1970-1971, po lewej widoczna konstrukcja pieszej galerii komunikacyjnej pomiędzy budynkami, po prawej widoczna konstrukcja galerii na wyższych kondygnacjach. (źródło: <https://metahost.online/>)

Widok piwnic – ciągu instalacyjnego pod pieszą galerią komunikacyjną pomiędzy budynkami. (źródło: <https://metahost.online/>)

Elementy konstrukcji budynku, stropów i ścian typu „Żerań” na placu budowy. (źródło: <https://metahost.online/>)

1. Miejscowość

Warszawa

2. Obiekt

Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski wraz z elementami zagospodarowania terenu

3. Zawartość wkladki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

cd. pkt. 11, fotografie archiwalne, materiały ikonograficzne

Widok placu budowy z lat 1970-1971, na pierwszym planie widoczny budynek przy ul. Cyrklowej 6, w głębi wznoszone budynki przy ul. Opinogórskiej. (źródło: <https://metahost.online/>)

Zdjęcie z lat 1969-70 wykonane od strony Jeziora Gocławskiego w kierunku północno-wschodnim z widokiem na budynki wznoszone przy obecnej ulicy Braclawskiej. (źródło: <https://metahost.online/>)

Widok placu budowy z lat 1970-1971, w głębi widoczne budynki przy ulicach Cyrklowej i Braclawskiej. (źródło: <https://metahost.online/>)

Widok placu budowy z około 1969 r. od strony południowo-zachodniej, w głębi widoczne wznoszone budynki przy ul. Braclawskiej, na pierwszym planie widoczny budynek pralni mechanicznej (nieistniejący). (źródło: <https://metahost.online/>)

1. Miejscowość
Warszawa

2. Obiekt
Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski
wraz z elementami zagospodarowania terenu

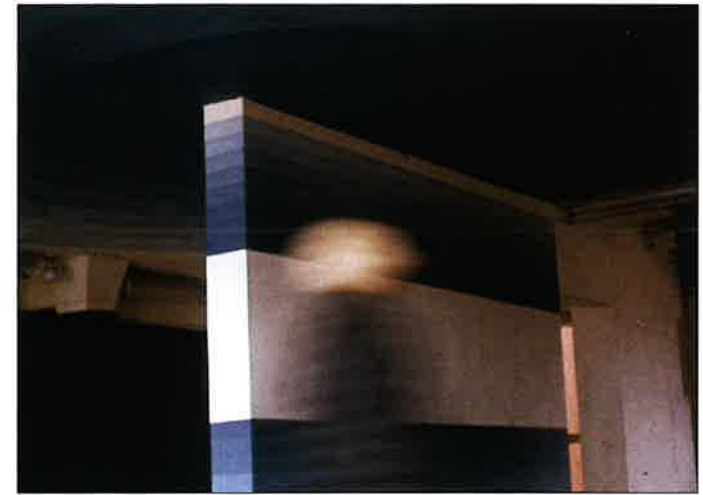
3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
cd. pkt. 11, fotografie archiwalne

Widok osiedla i budynków przy ul. Braławskiej, od strony Jeziora Gocławskiego i strony zachodniej. Zdjęcie wykonane w pierwszej połowie lat 70. (źródło: <https://metahost.online/>)

Zdjęcia osiedla z lat 70. z widocznym wykorzystaniem cegły klinkierowej do budowy murów oraz śmietników i stacji trafo. (źródło: <https://metahost.online/>)

Zdjęcia przedstawiające identyfikację kolorystyczną budynków w kondygnacji parteru. (źródło: <https://metahost.online/>)

Tablica ze schematem osiedla z zaznaczeniem klatek schodowych, wind oraz przejść. (źródło: <https://metahost.online/>)

Zdjęcia przedstawiające galerie komunikacyjne z widocznymi elementami identyfikującymi odcinek poziomego ciągu między dwoma pionami komunikacyjnymi, „tzw. gmerk. Gmerki w jednym pionie - na każdej kondygnacji - dotyczą jednej grupy problemowej” (źródło: <https://metahost.online/>)

1. Miejscowość

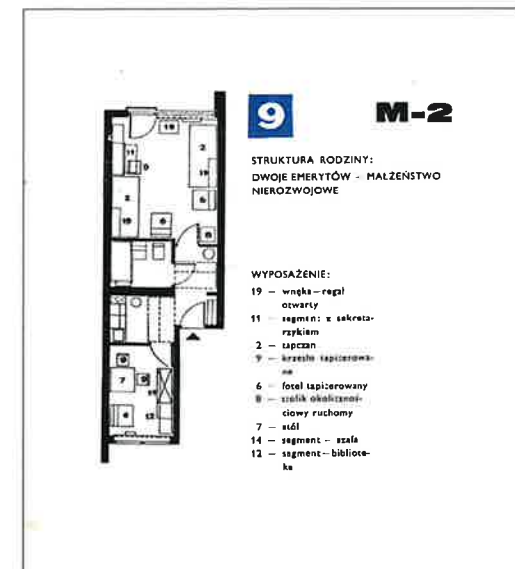
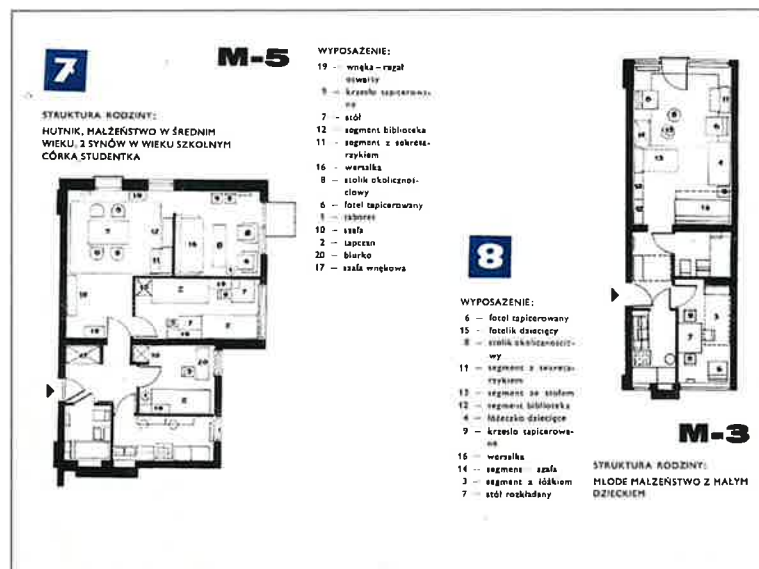
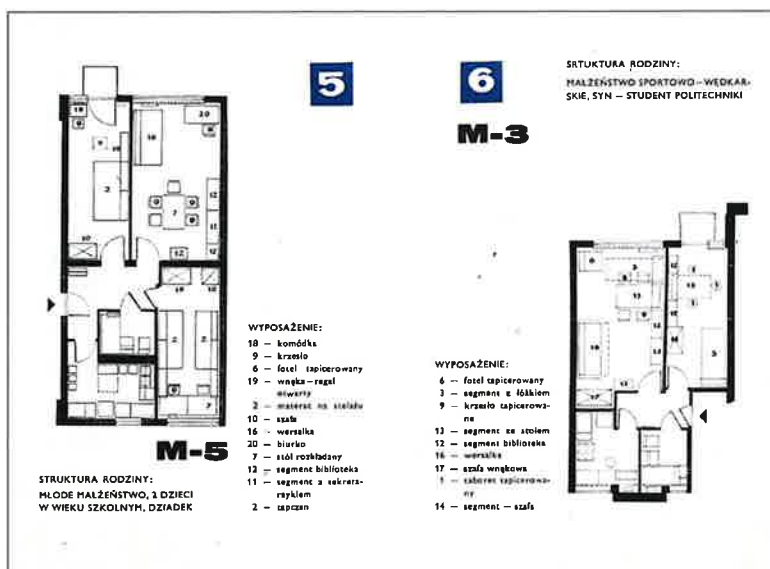
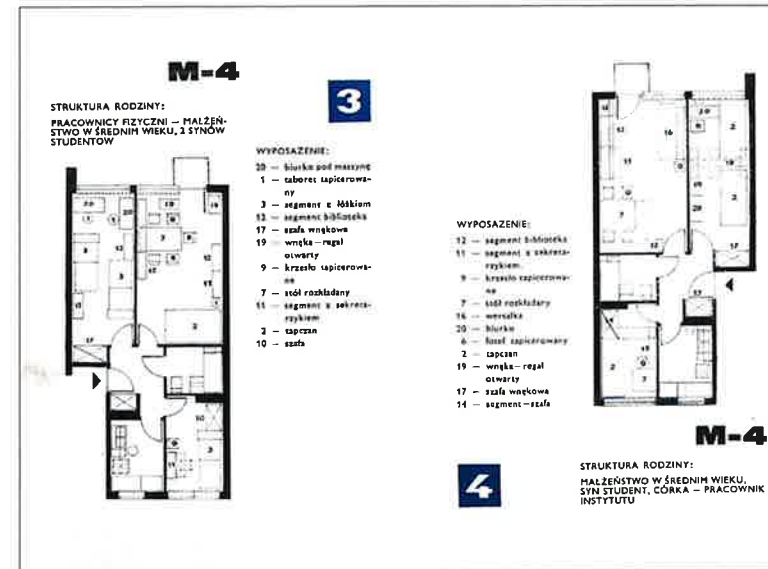
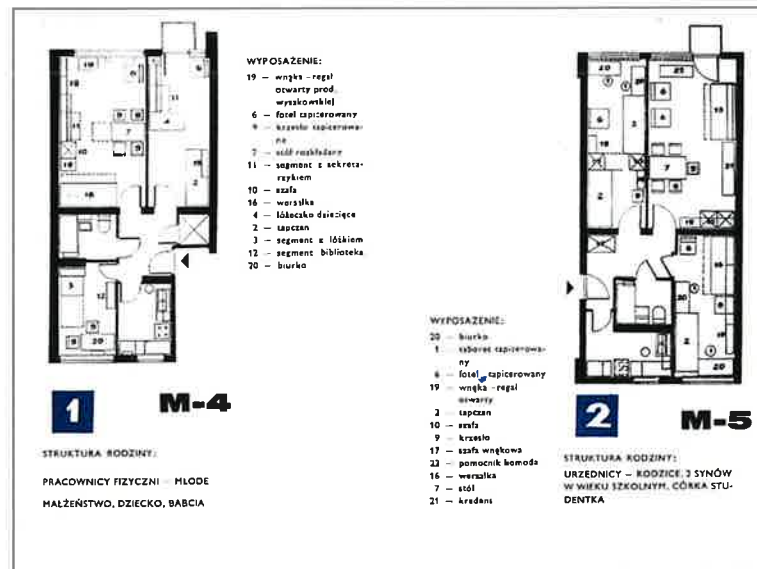
Warszawa

2. Obiekt

Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski wraz z elementami zagospodarowania terenu

3. Zawartość wkladki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

cd. pkt. 11, materiały ikonograficzne, fotografie archiwalne

Strony katalogu wydanego przez Robotniczą Spółdzielnię Mieszkaniową „Osiedle Młodych” z propozycją urządzenia mieszkań typów M-2 do M-5 dla różnej wielkości rodzin. (źródło: <https://metahost.online/>)

Zdjęcia przykładowe aranżacji oraz wyposażenia mieszkań typów M-2 do M-5 dla różnej wielkości rodzin w meble dostępne w tamtym czasie. Zdjęcia wykonane przez Pawła Łucenkę.
(źródło: <https://metahost.online/>)

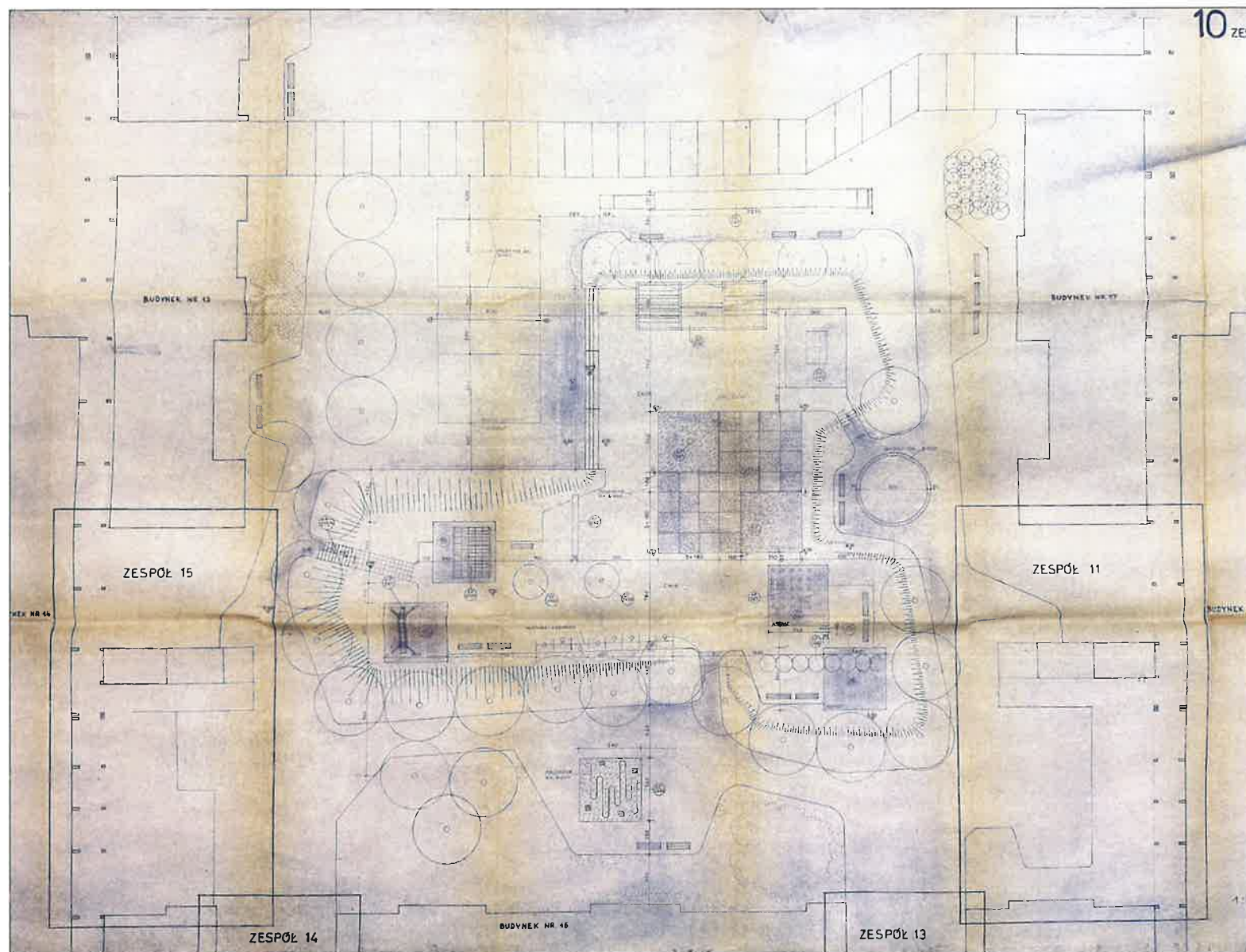
1. Miejscowość

Warszawa

2. Obiekt

Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski
wraz z elementami zagospodarowania terenu

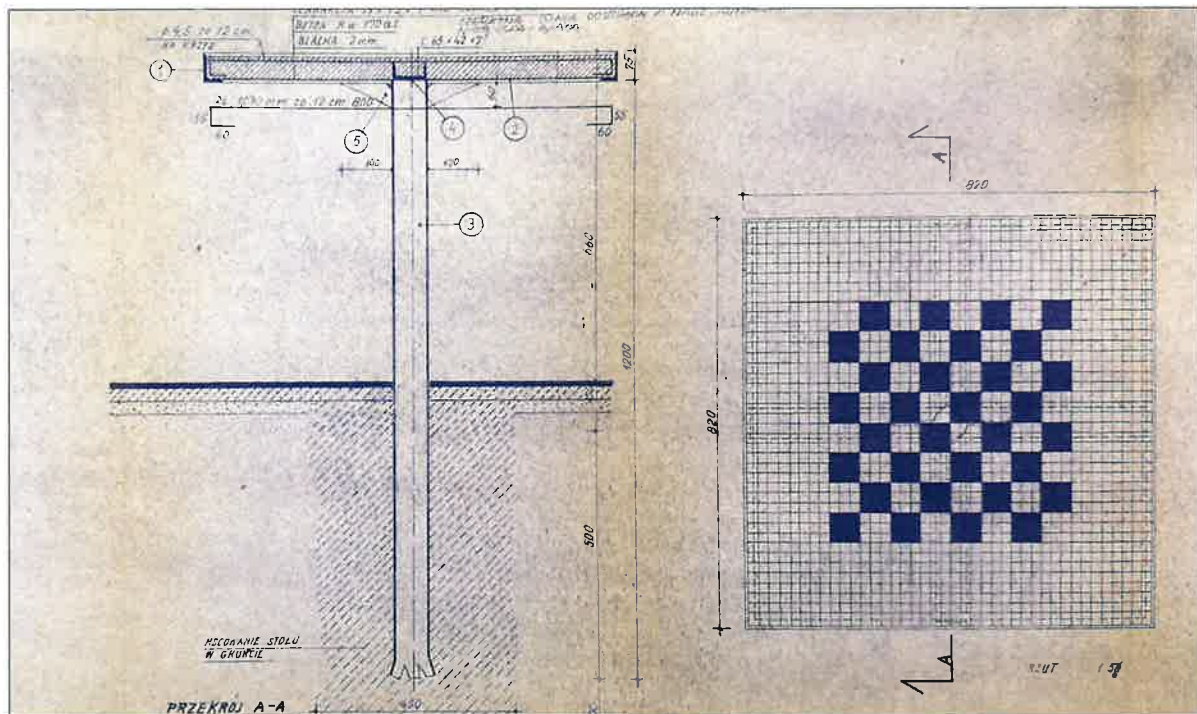
3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

cd. pkt. 11, materiały ikonograficzne, fotografie
archiwalne, fotografie

Rzut zagospodarowania terenu z projektu drobnych form architektonicznych z 1968 r. (źródło: Archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej Przyczółek Grochowski)

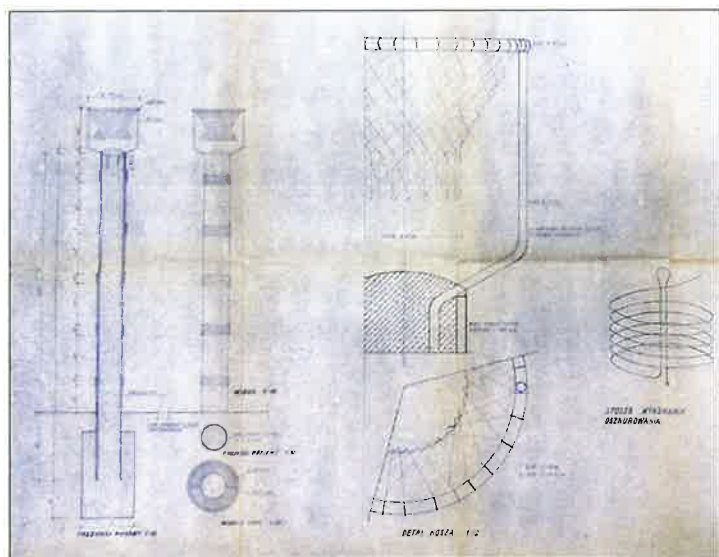
Rzeźba plenerowa zlokalizowana po północnej stronie przedszkola nr 54. Rzeźba powstała najprawdopodobniej podczas praktyk plenerowych wydziału rzeźby ASP w 1978 r. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Projekt stolika szachowego z projektu drobnych form architektonicznych z 1968 r. (źródło: Archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej Przyczółek Grochowski)

Zdjęcie stolika szachowego, lata 70. (źródło: <https://metahost.online/>)

Projekt kosza do gry, z projektu drobnych form architektonicznych z 1968 r. (źródło: Archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej Przyczółek Grochowski)

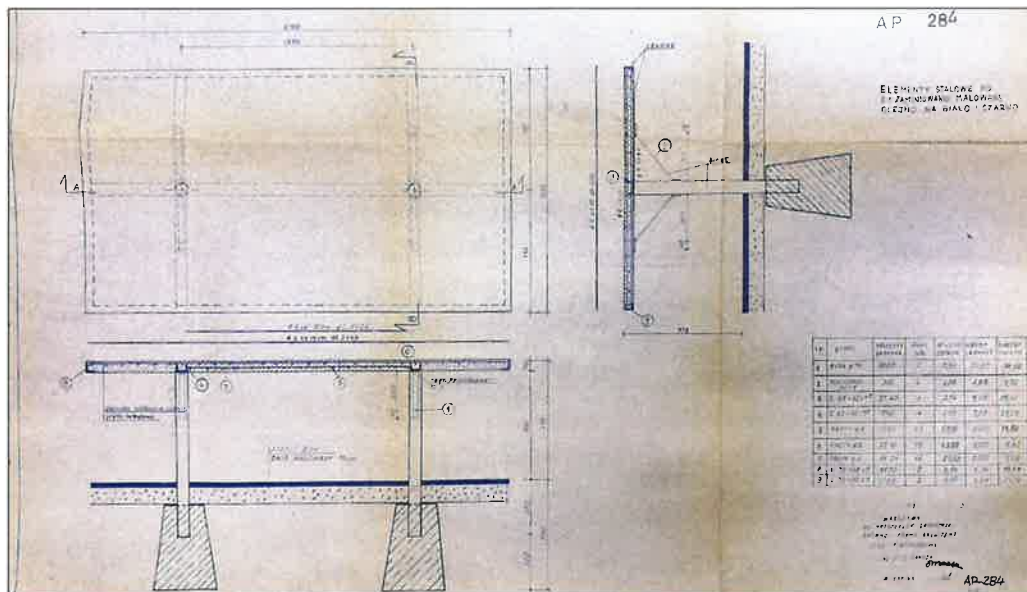
Zachowane elementy małej architektury z murami oraz pomieszczeniami stacji trafo i śmietników licowane cegłą klinkierową. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

1. Miejscowość
Warszawa

2. Obiekt
Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski
wraz z elementami zagospodarowania terenu

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
cd. pkt. 11, materiały ikonograficzne, fotografie

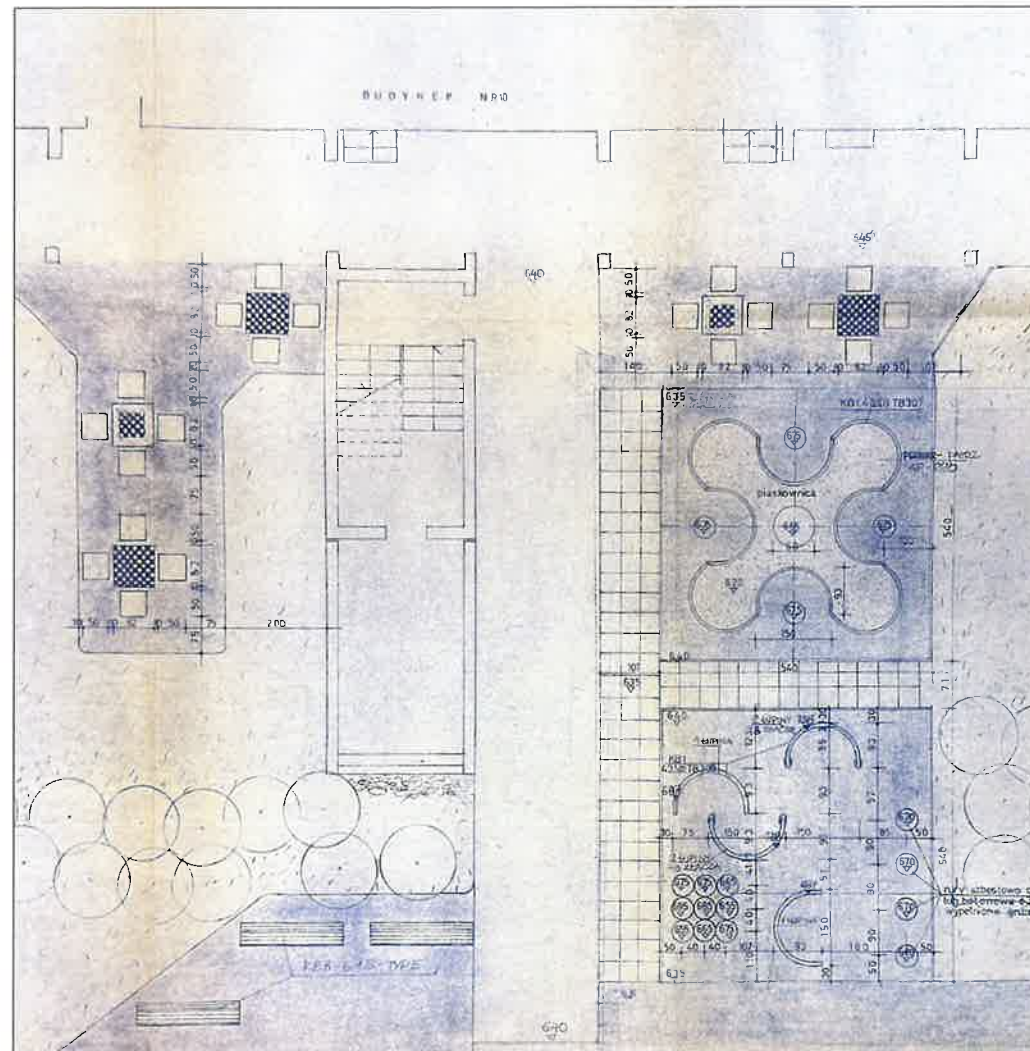

Projekt stołu do ping-ponga, z projektu drobnych form architektonicznych z 1968 r. (źródło: Archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej Przyczółek Grochowski)

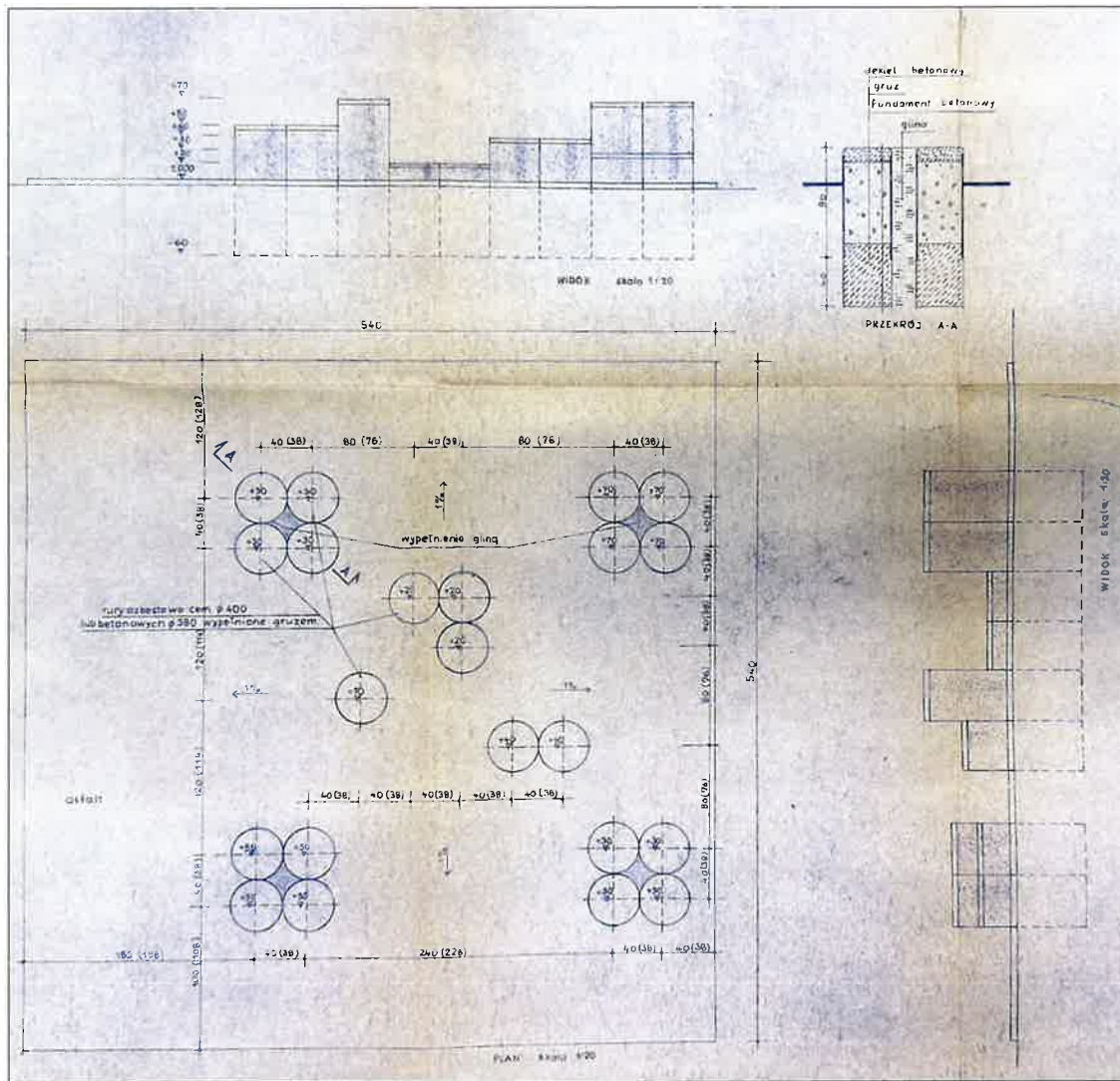

Częściowo wtórnie wykonane zagospodarowanie podwórza przy przedszkolu nr 54. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Wkładkę założył: mgr inż. arch. Jakub Andrzejewski

Rzut zagospodarowania terenu przy budynku nr 6, z projektu drobnych form architektonicznych z 1968 r. (źródło: Archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej Przyczółek Grochowski)

Rzut zagospodarowania placu zabaw, z projektu drobnych form architektonicznych z 1968 r. (źródło: Archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej Przyczółek Grochowski)

Widok stacji trafo z wtórnie pomalowaną elewacją pierwotnie wyłożoną cegłą klinkierową. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.)

Oryginalny mur klinkierowy przedszkola. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.)

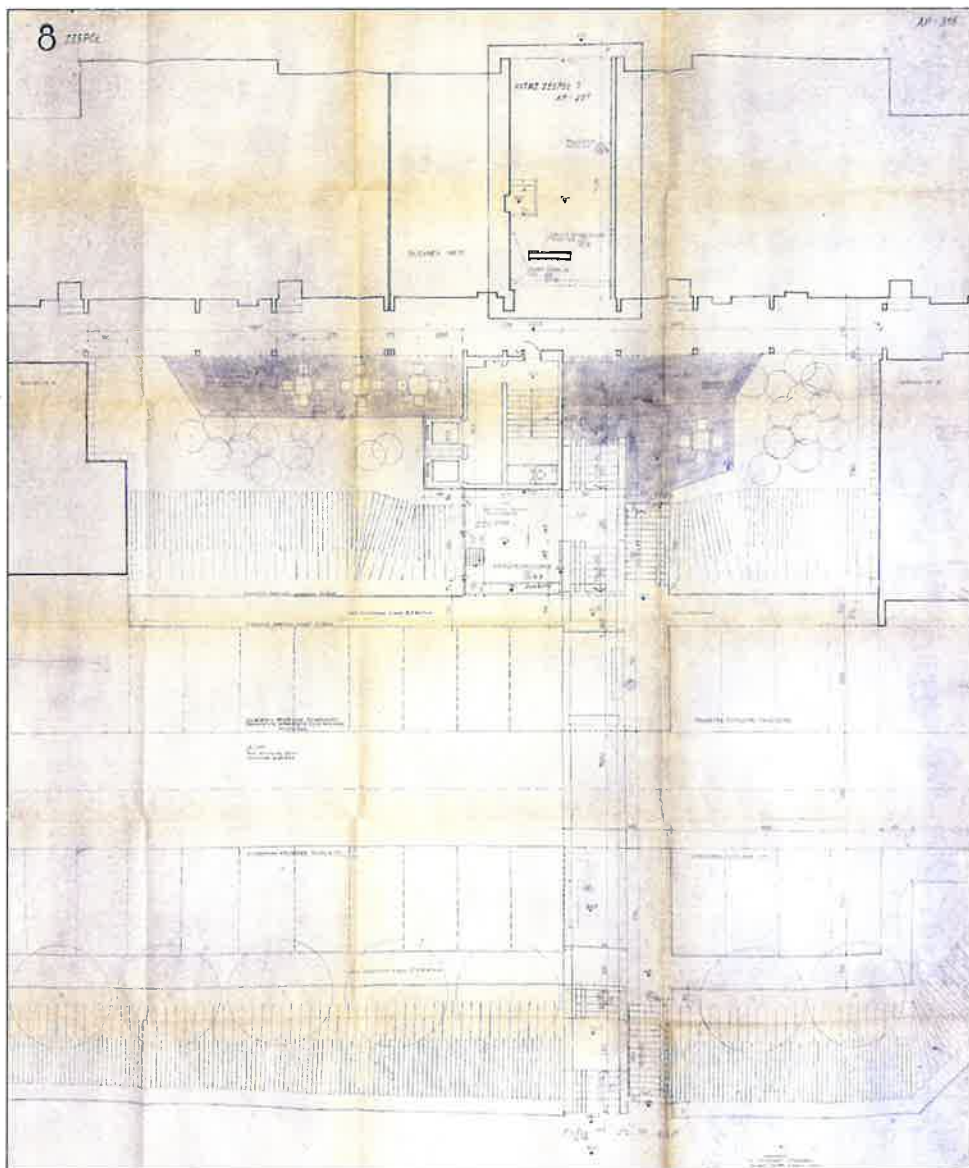
1. Miejscowość

Warszawa

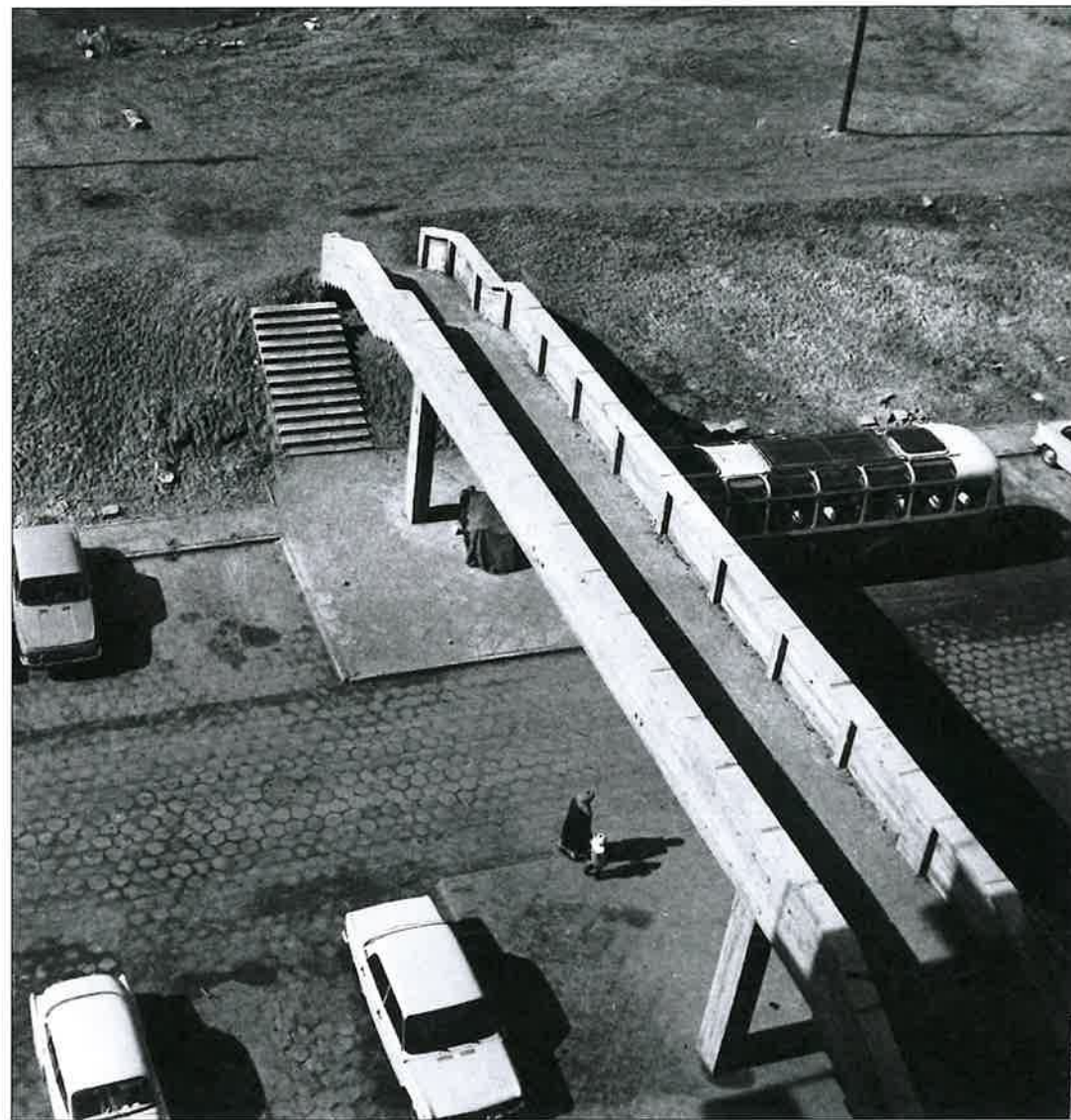
2. Obiekt

Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski
wraz z elementami zagospodarowania terenu

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

cd. pkt. 11, materiały ikonograficzne, fotografie
archiwalne, fotografie

Rzut kładki nad ul. Bractawską, z projektu drobnych form architektonicznych z 1968 r.
(źródło: Archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej Przyczółek Grochowski)

Zdjęcie nieistniejącej już kładki nad ul. Bractawską, lata 70. (źródło: <https://metahost.online/>)

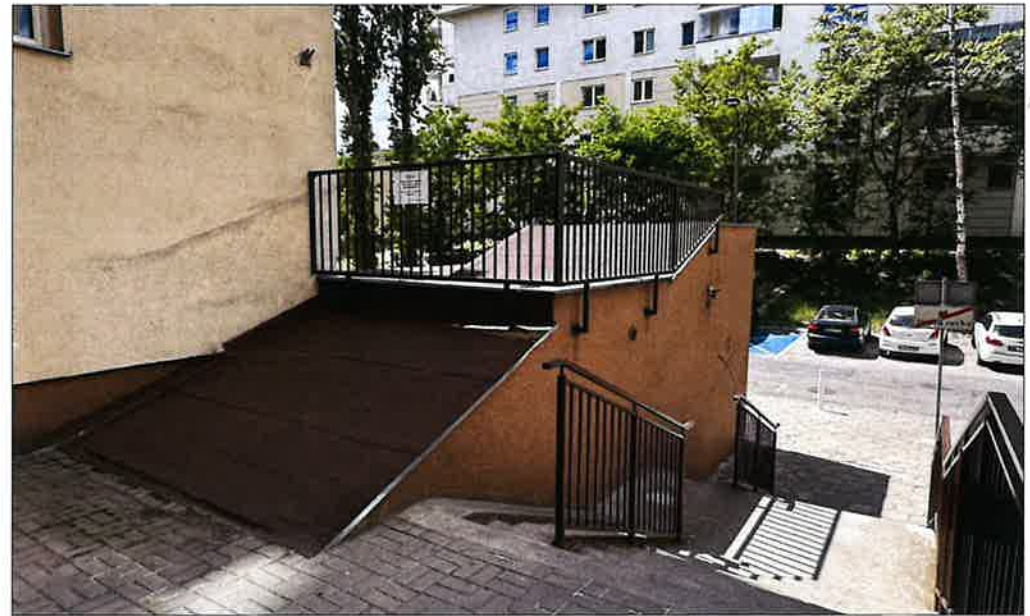
Zdjęcie nieistniejącej już kładki nad ul. Bractawską, lata 70. (źródło: <https://metahost.online/>)

Zdjęcie ostatniej zachowanej kładki nad ul. Ostrzycką po północnej stronie osiedla. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Zachowany fragment dawnego wejścia na kładkę nad ul. Opinogórką. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Zachowany fragment dawnego wejścia na kładkę nad ul. Bractawską. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

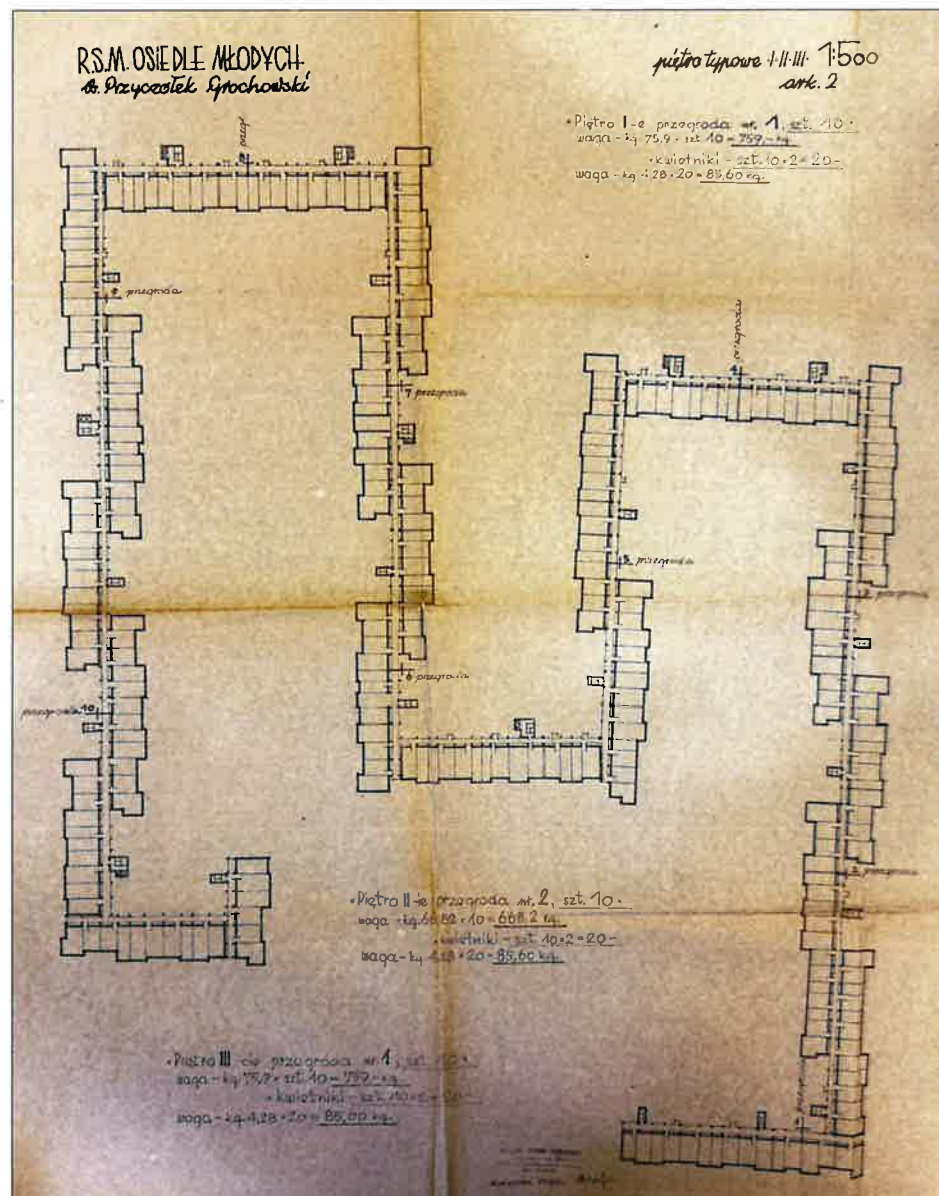
1. Miejscowość

Warszawa

2. Obiekt

Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski
wraz z elementami zagospodarowania terenu

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

cd. pkt. 11, materiały ikonograficzne, fotografie
archiwalne, fotografie

Po lewej schemat z 1983 r. przedstawiający rozmieszczenie przegród w galeriach komunikacyjnych między budynkami (źródło: Archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej Przyczółek Grochowski), po prawej zdjęcie z lat 90. Pokazujące pojedynczą przegrodę galerii komunikacyjnej. (źródło: <https://metahost.online/>)

Kadry (fragmenty) z filmu serialu „Stawiam na Tolka Banana” z 1973 r. z widoczną galerią komunikacyjną. (źródło: <https://www.youtube.com/>)

Porównanie widoku budynku przy ul. Cyrkowej: po lewej zdjęcie z 1970 r. z widocznym w głębi budynkiem pralni mechanicznej (nieistniejący) (źródło: <https://metahost.online/>) oraz po prawej zdjęcia współczesnego (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

1. Miejscowość
Warszawa

2. Obiekt
Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski
wraz z elementami zagospodarowania terenu

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
cd. pkt. 11, fotografie archiwalne, fotografie

Porównanie widoku przejścia pomiędzy budynkami: po lewej zdjęcie z 1970 r. (źródło: <https://metahost.online/>) oraz po prawej zdjęcia współczesnego (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Porównanie widoku ulicy Bractawskiej: po lewej zdjęcie z 1970 r. z widocznymi kładkami nad jezdnią (źródło: <https://metahost.online/>) oraz po prawej zdjęcia współczesnego z nową zabudową po lewej stronie (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Porównanie widoku wejścia do korytarza instalacyjnego w kondygnacji piwnic pod galerią komunikacyjną: po lewej zdjęcie z 1970 r. (źródło: <https://metahost.online/>) oraz po prawej zdjęcia współczesnego (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Porównanie widoku budynku przy ul. Cyrklowej z widocznym w głębi budynkiem szkoły: po lewej zdjęcie z 1970 r. (źródło: <https://metahost.online/>) oraz po prawej zdjęcia współczesnego (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.)

1. Miejscowość
Warszawa

2. Obiekt
Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski
wraz z elementami zagospodarowania terenu

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
cd. pkt. 11, fotografie

Widok budynków osiedla od strony ulic Ostrzyckiej i Braclawskiej (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Widok budynków osiedla od strony ulic Kwarcianej i Żymirskiego. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Widok budynków osiedla od strony ulicy Opinogórskiej w kierunku północnym. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Widok budynków osiedla od strony ulicy Braclawskiej w kierunku południowym. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Widok pieszych galerii komunikacyjnych, od lewej widoczne zabezpieczone uszkodzenia krawędzi płyt stropowych galerii, następnie galeria w kondygnacji parteru i galeria w kondygnacji wyższych pięter. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Widok wejścia do klatki schodowej z kondygnacji parteru bezpośrednio z galerii i przejścia pod budynkiem, po prawej widoczne przykładowe wnętrza klatki schodowej. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

1. Miejscowość
Warszawa

2. Obiekt
Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski
wraz z elementami zagospodarowania terenu

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
cd. pkt. 11, fotografie

Widok wejścia do korytarza instalacyjnego biegnącego pod wszystkimi galeriami pieszymi w kondygnacji piwnic, po prawej widoczne wnętrza korytarza. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Widok uszkodzeń konstrukcji i powłok malarskich galerii oraz korozja szczeplin balustrady widoczna po usunięciu powłoki asfaltowej. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Oryginalne, ramowo-płycinowe, przeszklone drzwi wejściowe z naświetlem do przedsionka dwóch mieszkań. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Oryginalne, zachowane, okna po lewej balkonowe okno drewniane, zespolone, po prawej okno wykonane z luksferów od strony galerii komunikacyjnej. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Oryginalne drewniane drzwi ramowo-płycinowe z wypełnieniem klepkowym, po prawej przeszklenia na zakończeniu galerii komunikacyjnej powyżej kondygnacji parteru. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

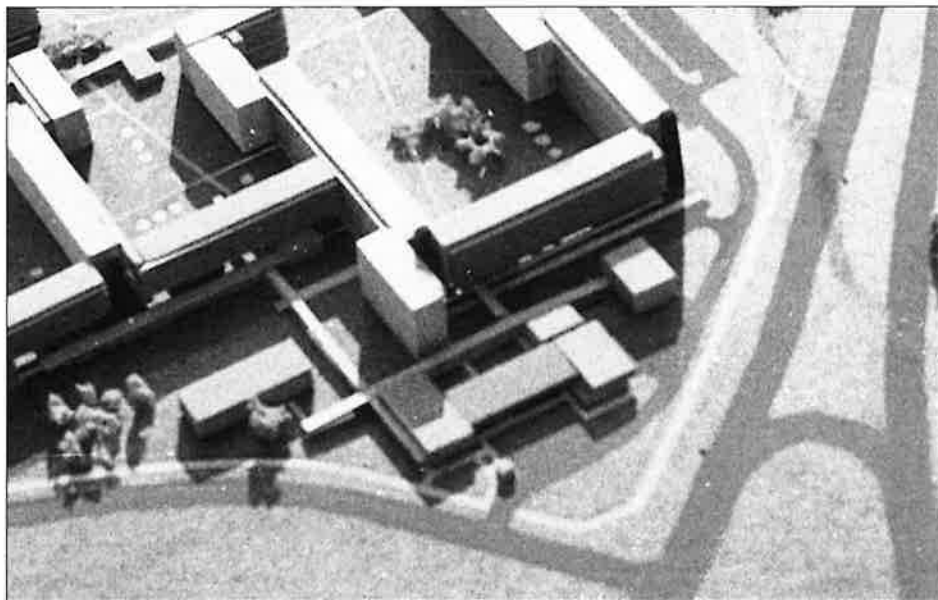

Oryginalne okna wykonane z luksferów z drewnianą lub wtórną stolarką z pcw z skrzydłem otwieranym, okna od strony galerii komunikacyjnej. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

1. Miejscowość
Warszawa

2. Obiekt
Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski
wraz z elementami zagospodarowania terenu

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
cd. pkt. 11, materiały ikonograficzne, fotografie
archiwalne, fotografie

Pierwsza wersja makiety z połowy lat 60., opracowana przez Zofię i Oskara Hansenów z widocznym pawilonem handlowym. (źródło: <https://metahost.online/>)

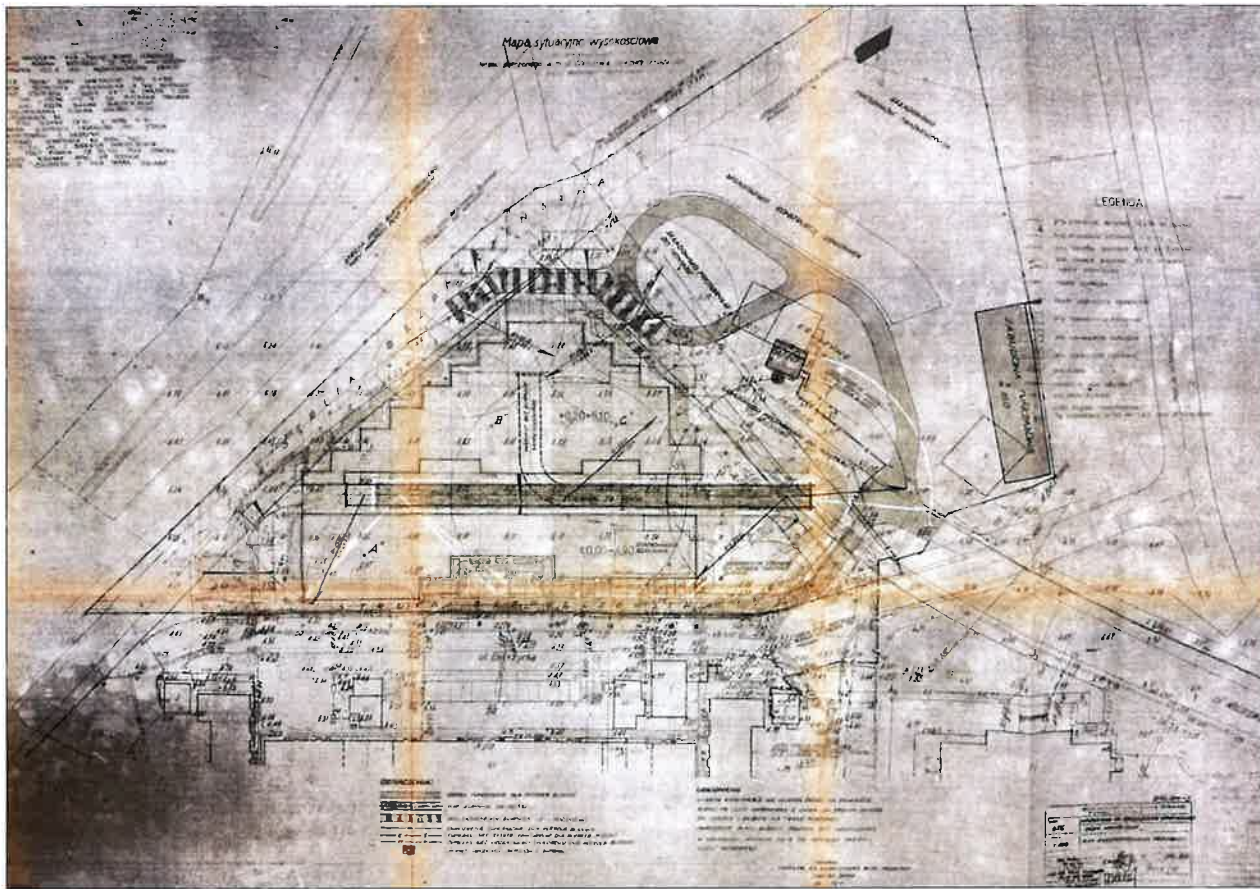
Ostatnia wersja makiety z końca lat 60., opracowana przez Zofię i Oskara Hansenów z widocznym ukształtowaniem brył pawilonu handlowo-usługowego. (źródło: <https://metahost.online/>)

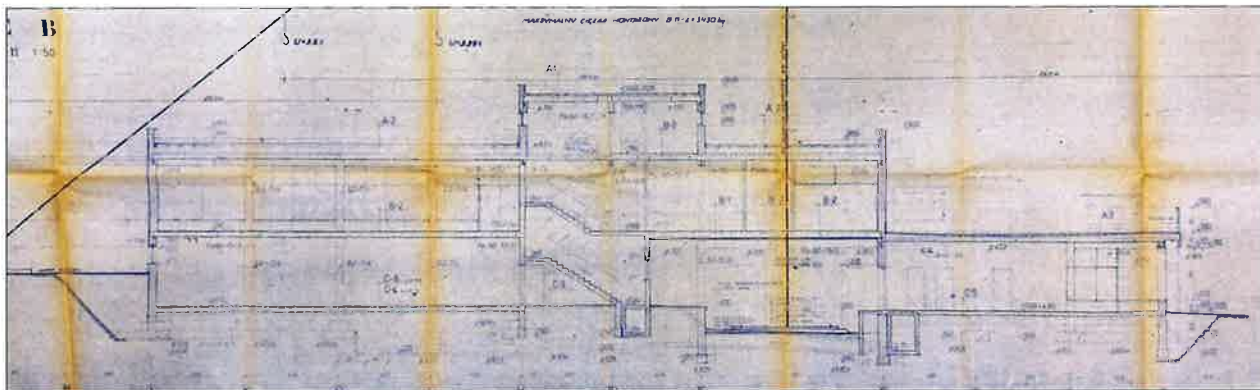
Późniejsza wersja pawilonu handlowego widoczna na jednej z makiety, z połowy lat 60. (źródło: <https://metahost.online/>)

Zdjęcie wykonane od strony północnej z widokiem na ogrodzony teren placu budowy pawilonu, połowa lat 70. (źródło: <https://metahost.online/>)

Projekt zagospodarowania terenu placu budowy pawilonu handlowego, rysunek pochodzi z dokumentacji budowlanej z 1975 r. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Przekrój poprzeczny przez bryłę pawilonu, fragment dokumentacji budowlanej z 1975 r. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Widok pawilonu od strony północnej z wejściem na pasaż. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Widok pawilonu handlowego od strony północno-wschodniej. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Widok pawilonu handlowego od strony północno-zachodniej. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

1. Miejscowość

Warszawa

2. Obiekt

Historyczny zespół budowlany Osiedla Przyczółek Grochowski
wraz z elementami zagospodarowania terenu

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

cd. pkt. 11, fotografie

Widok ogólny pawilonu handlowego od strony południowej, nad ul. Ostrzycką. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Pasaż pawilonu handlowego na kondygnacji I piętra. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Pasaż w kondygnacji I piętra z widocznymi wywiewnikami lokali znajdujących się pod spodem, widok w kierunku północno-wschodnim. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Widok pawilonu handlowego z kładki pieszej nad ul. Ostrzycką. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Po lewej widok elewacji wschodniej pawilonu handlowego z wjazdem do części zaplecza budynku, po prawej widoczny fragment elewacji przy wjeździe do zaplecza od strony zachodniej. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).

Widok pawilonu handlowego od strony przejazdu zaplecza z rampami, znajdującego się pod budynkiem, po lewej widok w kierunku wschodnim, po prawej widok w kierunku zachodnim. (fot. Jakub Andrzejewski, 2025 r.).